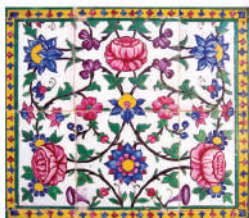

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

IN THE NAME OF GOD

راهنمای حرم مطهر رضوی

عنوان و نام پدیدآور: حریم ملکوت: راهنمای حرم مطهر رضوی / تهیه و تولید مدیریت امور خدام؛
ویراستار فنی احمد عبدالله زاده مهینه؛ ویراستار محتوایی قاسم جهانی محمودی.
مشخصات نشر: مشهد: آستان قدس رضوی، معاونت تبلیغات، زائر رضوی، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری: ۱۳۲ ص.؛ مصور (رنگی).
شابک: ۹-۲۴-۷۸۱۷-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
عنوان دیگر: راهنمای حرم مطهر رضوی.
موضوع: آستان قدس رضوی
موضوع: آستان قدس رضوی -- راهنماها
موضوع: Directories -- Astan Qods Razavi
شناسه افزوده: جهانی، قاسم، ۱۳۵۵ -
شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. مدیریت امور خدام
شناسه افزوده: آستان قدس رضوی. معاونت تبلیغات. انتشارات زائر رضوی
رده بندی کنگره: BP۳
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۰۶
شماره کتابشناسی ملی: ۸۹۲۰۵۴۹
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

عنوان: حریم ملکوت

تهیه و تولید: مدیریت امور خدام
ویراستار فنی: احمد عبدالله زاده مهینه
ویراستار محتوایی: قاسم جهانی محمودی
ارزیاب علمی: حجت الاسلام والمسلمین علی پایاب
طراح جلد و صفحه آرا: عفت بهار
ناشر: زائر رضوی (وابسته به معاونت تبلیغات آستان قدس رضوی)
چاپخانه: چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی
نوبت چاپ: اول، سال ۱۴۰۱
شمارگان: ۳۰۰۰

نشانی: مشهد، حرم مطهر، دوربرگردان شیرازی، مدیریت امور خدام.
صندوق پستی: ۳۵۱-۹۱۷۳۵
تلفن: ۰۵۱-۳۲۰۰۳۷۲۲
سامانه پیامکی دریافت پیشنهادها و انتقادات: ۰۳۰۰۰۸۰۲۲۲۲
حق چاپ محفوظ است.

تقدیم به:

تقدیم به ارواح قدسی ائمه معصومین علیهم السلام، به ویژه
مولا و مقتدای زمان، حضرت بقیة الله الاعظم علیه السلام
شهدای انقلاب اسلامی، دفاع مقدس، شهدای
مدافعین سلامت و مدافعان مظلوم حرم اهل بیت و
زائران آستان ملکوتی امام علی بن موسی الرضا علیه السلام

يا خاتم النبیین
یا ابراهیم الخلیل

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۲	اهمیت خدمت
۱۴	آشنایی با امام رضا (علیه السلام)
۲۰	آداب زیارت
۲۳	وقف و نذر
۲۶	برخی از احکام پرکاربرد
۳۰	مقررات خدمت
۳۳	آشنایی با حرم مطهر رضوی
۴۱	رواق‌های حرم مطهر
۷۱	رواق‌های زیرسطحی (طبقه پایین)
۸۰	صحن‌های حرم مطهر
۹۲	مشاهیر مدفون در حرم مطهر رضوی
۹۶	آیین‌های حرم مطهر رضوی
۹۹	خدمات رفاهی
۱۰۹	خدمات فرهنگی
۱۱۵	شکرانه خدمت
۱۱۷	۹۹ پرسش پرتکرار حرم‌شناسی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ
اللَّهُ أَكْبَرُ
سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ
اللَّهُ أَكْبَرُ

توفیق خدمتگزاری در آستان مقدس حضرت ثامن الحجج
ابی الحسن الرضا علیه آلاف التحیه و الثنا فوزی عظیم و
کرامتی بزرگ است که شایسته است برخوردار شوندگان از آن،
خدای سبحان را پیوسته از عمق جان سپاس گویند.

برگرفته از متن حکم مقام معظم رهبری مد ظله العالی، در انتصاب
حجت الاسلام والمسلمین حاج شیخ احمد مروی به تولیت آستان قدس
رضوی - ۱۰ فروردین ۱۳۹۸

مقدمه

حرم مطهر امام علی بن موسی الرضا علیه السلام گسترهٔ پرتوافشان انوار الهی و به فرمایش رسول خدا صلی الله علیه و آله قطعه‌ای از بهشت، دارالشفای دردمندان، خانهٔ امید غم‌دیدگان و محل نزول فرشتگان است. پیرامون ضریح مطهرش همواره ولایت‌پیشگانی در طواف‌اند که هرگز به غیر بارگاه ولایتش دل نسپردہ‌اند. خدمتگزاران حرم رضوی امیدوی به جز این بارگاه ندارند و احساس آسمانی خود را پیوسته با اشک دیدگان ابراز می‌کنند.

پس از انقلاب شکوهمند اسلامی، بارگاه ملکوتی حضرت رضا علیه السلام به کانونی مهم و پایگاهی عظیم برای تبلور فرهنگ غنی اسلامی تبدیل شده است.

آستان قدس رضوی گسترش فرهنگ اسلامی و بهره‌رسانی معنوی به هم‌وطنان گرامی را اصلی‌ترین وظیفهٔ خود می‌داند. همین اصل باعث توسعهٔ حرم مطهر رضوی و ایجاد مجموعه‌های گوناگون در این فضای روحانی شده است.

حضور سالانه بیش از ۲۵ میلیون زائر در حرم مطهر امام رضا علیه السلام علاوه بر لزوم گسترش فضاهای زیارتی، فرهنگی، خدماتی و اطلاع‌رسانی، افزایش آگاهی همگانی را می‌طلبد. حرم‌شناسی، یعنی آشنایی خادمان با بخش‌های گوناگون حرم مطهر، از بایسته‌های خدمت است. تولیت معزز آستان قدس رضوی نیز در این راستا فرموده‌اند: «به‌روزشدن اطلاعات خدام نسبت به حرم مطهر رضوی و حرم‌شناسی یکی از ضروریاتی است که همهٔ خدمتگزاران باید به آن توجه کنند.» با عنایت به اهمیت این نکته، همهٔ خدمتگزاران باید حرم‌شناسی را به‌طور کامل فراگیرند. این کتاب در راستای دستیابی به این رسالت مهم و رفع نیازهای ضروری خادمان و زائران گرامی در حوزه‌های مختلف و نیز برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های آنان تدوین شده است.

امید است که با بهره‌گیری از فضای نورانی حرم مطهر و الهام از معارف ناب اسلامی، زیارتی با معرفت نصیب زائران مشتاق شود. نقدها و پیشنهادهای خوانندگان ارجمند و صاحبان فکر و ذوق و هنر برای کسب رضایت زائران گرامی را با گوش جان پذیراییم.

مدیریت امور خدام آستان قدس رضوی

● اهمیت خدمت ●

خدمت در دستگاه اهل بیت عصمت و طهارت از توفیقات بزرگ و نعمت‌های بی‌بدیل در طول زندگی هر انسان است؛ خدمتی که اعلام محبت عملی به این ذوات مقدس است و صدا البته، لطف و عنایتی از طرف آنان به شمار می‌رود. هر کس به مقام خادمی نائل شود و قدر این جایگاه را بفهمد و این خدمت را با شئون خاصش انجام دهد، از بهترین موهبت‌های الهی برخوردار شده است.

حضرت امام خمینی قدس سره فرمودند: «امیدوارم خداوند همه ما را از خدمتگزاران آستان قدس رضوی قرار دهد و شما چه خوشبخت هستید که در آن آستان زندگی می‌کنید.»^۱

همچنین رهبر معظم انقلاب، مدظله‌العالی، فرمودند: «حقاً و انصافاً خدمت آستان مقدس امام هشتم علیه السلام وقتی با شرایط و شئون ویژه آن انجام بگیرد، از بزرگ‌ترین ارزش‌ها و بزرگ‌ترین افتخارات است.»^۲

دلدادگان خاندان عصمت و طهارت با ارائه خدمتی خالصانه و صادقانه و عارفانه، از فرصت همراهی با اهل بیت علیهم السلام و بهره‌مندی از شفاعت خاص آنان در جهان باقی برخوردار خواهند شد.

مرحوم شیخ عباس قمی در روایتی نقل کرده است:

امام صادق علیه السلام غلامی داشتند که هرگاه به مسجد می‌رفتند، همراه ایشان بود و استرشان را نگه می‌داشت تا امام علیه السلام از مسجد بیرون آیند. به این ترتیب، سعادت همراهی با امام صادق علیه السلام نصیب او شده بود. اتفاقاً در آن ایام، جمعی از شیعیان خراسانی برای زیارت به مدینه آمده بودند. یکی از آن‌ها نزد آن غلام آمد و گفت: «من اموال بسیار دارم. حاضر همه آن اموال را به تو بدهم و در عوض به جای تو، غلامی امام علیه السلام را بکنم. پیش امام علیه السلام برو و از ایشان خواهش کن تا غلامی مرا بپذیرد. آن وقت به خراسان برو و همه اموال من را برای خودت بردار.» غلام به حضور امام صادق علیه السلام آمد و عرض کرد: «فدایت شوم! می‌دانی که من خدمتکاری مخلصم و سال‌ها از خدمت من محضر شما می‌گذرد. حال اگر خداوند خیر و برکتی به من برساند، شما از آن جلوگیری می‌کنید؟»

۱. سیدروح‌الله موسوی خمینی، صحیفه نور، ج ۱۶، ص ۳۸۷.

۲. بیانات در دیدار با خدام، ۱۷ آذر ۱۳۶۷.

امام علیه السلام فرمودند: «اگر آن خیر پیش من باشد، به تومی دهم و اگر دیگری به تو برساند، هرگز مانع آن نخواهم شد.»

غلام ماجرای خودش و ثروتمند خراسانی را بازگو کرد. امام علیه السلام فرمودند: «مانعی ندارد. اگر تویی میل شده‌ای و او خدمت را پذیرفته، او را به جای تو پذیرفتم و تو را آزاد کردم.»

غلام آماده رفتن شد و برای خدا حافظی پیش امام علیه السلام آمد. پس از خدا حافظی چند قدم که برداشت، امام علیه السلام او را طلبیدند و فرمودند: «به خاطر این همه وقت که در خدمت ما بودی، می‌خواهم نصیحتی به تو بکنم. وقتی روز قیامت شود، رسول خدا صلی الله علیه و آله به نور خدا چسبیده و علی علیه السلام به رسول خدا صلی الله علیه و آله و ما امامان هم به امیرالمؤمنین علی علیه السلام و شیعیانمان به ما آویخته‌اند. هرکس هم به ما نزدیک تر باشد، در بهشت هم نشین ماست.» غلام تا این نصیحت را شنید، پشیمان شد و گفت: «من در خدمت شما باقی می‌مانم و آخرت را به دنیا نمی‌فروشم.»

سپس نزد آن مرد خراسانی آمد. مرد خراسانی از قیافه غلام دریافت که پشیمان شده است. به او گفت: «این‌گونه که چهره‌ات نشان می‌دهد، دوست نداری جایت را با من عوض کنی.» غلام نصیحت امام علیه السلام را نقل کرد و گفت: «این نصیحت من را منقلب کرد و از تصمیم خودم پشیمان شدم.» آن‌گاه مرد خراسانی را نزد امام صادق علیه السلام برد.

امام از محبت مرد خراسانی تقدیر کردند و مقام و لا و دوستی او را پذیرفتند. سپس دستور دادند هزار دینار به غلام بدهند.^۱

آشنایی با امام رضا علیه السلام

بنا بر گفتهٔ محدثان و مورخان، امام رضا علیه السلام در ۱۱ ذی القعدة سال ۱۴۸ ق در مدینه به دنیا آمدند.^۱

«علی» نامی است که برای این مولود خجسته برگزیدند. امام رئوفمان پس از علی بن ابی طالب علیه السلام و علی بن الحسین علیه السلام، سومین علی در خانهٔ اهل بیت علیهم السلام هستند. از جمله لقب‌های ایشان رضا، صابر، وفی، صادق، رضی، زکی، ولی و کنیهٔ ایشان «ابوالحسن» است.

پدر و مادر بزرگوار

پدر ارجمندشان امام موسی بن جعفر علیه السلام و مادر بزرگوارشان بانویی مکرمه به نام نجمه یا تکتم علیها السلام است که پس از ولادت حضرت رضا علیه السلام، از طرف امام موسی کاظم علیه السلام «طاهره» یعنی پاکیزه نام گرفت. وی بانویی عفیف و خردمند و از اشراف عجم بوده است.^۲

دوران کودکی و جوانی

تاریخ دربارهٔ زندگی اهل بیت علیهم السلام در کودکی و جوانی تا حد بسیاری سکوت کرده است؛ چراکه حکومت‌های وقت به دلایل مختلف، علاقه‌ای به شناخته شدن این بزرگواران نداشتند. این امر سبب شده است که نسل‌های آینده از اطلاعات مربوط به زندگی اهل بیت علیهم السلام، قبل از امامت و چه بسا بعد از امامت، تا حد زیادی محروم بمانند.

آنچه در تاریخ آمده، این است که در دوران کودکی حضرت رضا علیه السلام، پدر گرمی‌شان به شدت به ایشان توجه می‌کردند. حضرت موسی بن جعفر علیه السلام بارها فرموده بودند که علی بن موسی الرضا علیه السلام امام بعد از ایشان است و کنیهٔ خود، ابوالحسن را نیز به آن حضرت بخشیدند.^۳

امام رضا علیه السلام در دوران جوانی، در مدینه به علم و تقوا مشهور بودند. علما به دیدارشان می‌آمدند، سؤال می‌پرسیدند و جواب می‌گرفتند.^۴

۱. محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۴۹، ص ۲۳؛ فضل بن حسن طبرسی، إعلام الوری بأعلام الهدی، ص ۳۱۳.

۲. محمد بن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون اخبار الرضا، ج ۱، ص ۱۶ و ۱۷.

۳. محمد بن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون اخبار الرضا، ج ۱، ص ۲۲؛ محمد بن محمد بن نعمان (شیخ مفید)، الارشاد، ج ۲، ص ۲۴۹؛ محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۴۹، ص ۲۵.

۴. فضل بن حسن طبرسی، إعلام الوری بأعلام الهدی، ص ۳۲۸.

فرزندان

دربارهٔ تعداد فرزندان امام رضا علیه السلام در میان مورخان و محدثان اختلاف است. بسیاری، مانند شیخ مفید و ابن شهر آشوب، امام جواد علیه السلام را یگانه فرزند ایشان می‌دانند؛^۱ ولی برخی فرزندان دیگری برای حضرت بر شمرده‌اند؛ از جمله یک دختر.^۲ در مجموع، روایات معتبری نیز در دست است که تک فرزند بودن امام جواد علیه السلام را تأیید می‌کند؛ از جمله اینکه مردی به نام حنان بن سدید به امام رضا علیه السلام عرض کرد: «آیا می‌شود امام بدون فرزند و جانشین باشد؟» حضرت فرمودند: «نه. من صاحب یک فرزند خواهم شد؛ ولی خداوند از او فرزندان فراوانی به وجود خواهد آورد.»^۳

سیرهٔ اجتماعی

بعضی از ویژگی‌های اجتماعی امام رضا علیه السلام از این قرار است:

۱. وقتی پیش مردم می‌آمدند، خود را برای آن‌ها مرتب می‌کردند؛
۲. هرگز با زبان، کسی را نمی‌آزردند؛
۳. هرگز سخن کسی را قطع نمی‌کردند؛
۴. هرگز حاجت کسی را که می‌توانستند برآورده کنند، رد نمی‌کردند؛
۵. قهقهه نمی‌زدند. خنده‌شان در حد تبسم بود؛
۶. به معطر کردن خود، به ویژه هنگام حضور در جمع مردم، علاقه داشتند؛
۷. به مهمان بسیار اهمیت می‌دادند؛
۸. بسیار متواضع بودند؛
۹. بسیار به دیگران خدمت می‌کردند و صدقه می‌دادند و این کار را بیشتر در شب‌های تاریک انجام می‌دادند.^۴

سیرهٔ سیاسی

امامان معصوم همواره با طاغوت و دستگاه ظالمی که بر جان و مال و اقتدار مسلمانان سیطره داشته، مبارزه کرده‌اند. ائمه علیهم السلام علاوه بر

۱. محمد بن علی بن شهر آشوب مازندرانی، مناقب آل ابی طالب، ج ۴، ص ۳۶۷.

۲. عباس قمی، منتهی الآمال، ج ۲، ص ۳۵۲؛ علی بن عیسی اربلی، کشف الغمّة فی معرفة الأئمة، ج ۲، ص ۲۶۷.

۳. علی بن عیسی اربلی، کشف الغمّة فی معرفة الأئمة، ج ۲، ص ۳۰۲؛ محمد باقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۴۹، ص ۲۲۱ و ۲۲۲.

۴. محمد باقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۴۹، ص ۹۰ تا ۱۰۴.

هدایت جامعه در عرصه‌های فکری و فرهنگی و اجتماعی، در عرصه سیاسی نیز به تبیین و روشن‌گری و مبارزه با ظلم و ظالم دست می‌زدند. البته بی‌تردید به دلیل وضعیت و اقتضائات زمانه، شیوه مبارزه سیاسی هر یک از ائمه علیهم‌السلام با دیگر امامان اهل بیت علیهم‌السلام تفاوت داشته است؛ به طوری که گاهی شیوه‌ها و راهبردهای فرهنگی موضوعیت بیشتری داشته و گاهی نیز وجهه علمی، فکری و تمدنی بارزتر بوده است.

رهبر معظم انقلاب، مدظله العالی، می‌فرماید: «پیام زندگی علی بن موسی الرضا علیه‌السلام چیست؟ ما که نباید فقط به مرقد امام علی بن موسی الرضا علیه‌السلام اظهار ارادت کنیم. او امام ماست. زندگی او برای ما درس است. از زندگی او باید درس بگیریم. زندگی او برای ما یک پیامی دارد، آن پیام چیست؟ من آن پیام را در یک کلمه خلاصه می‌کنم: بدانید پیام زندگی پرماجرایی علی بن موسی الرضا، علیه الصلوة والسلام، به ما عبارت است از مبارزه دائمی خستگی ناپذیر.»^۱

در دوران مأمون عباسی، وضعیت خاص و پیچیده‌ای برای شیعیان و به ویژه ثامن الحجج علیه‌السلام پدید آمده بود؛ چنان‌که با دقت بیشتر، درمی‌یابیم یکی از اهداف مأمون برای تحمیل ولایت‌مهدی به امام رضا علیه‌السلام این بود که به خیال خود، بدین وسیله صحنه مبارزات شدید انقلابی شیعه را به عرصه فعالیت‌های سیاسی آرام و بی‌خطر تبدیل کند. به علاوه، به عوام الناس هم بگوید امامتان نیز به دنبال قدرت و دنیاطلبی است که این مقام را پذیرفته. اما با هوشمندی امام رضا علیه‌السلام و شرط‌هایی که در پذیرش این سمت قرار دادند و نیز سبک زندگی و سیره سیاسی‌شان در آن مقطع، نقشه‌های مأمون نقش بر آب شد. امام رضا علیه‌السلام از آن اوضاع به نحو مطلوب استفاده کردند و با انجام رسالت الهی خویش، مردم را هرچه بیشتر و بهتر با ظلم و جنایت پنهان عباسیان که به مراتب خطرناک‌تر و ظالم‌تر از امویان بودند، آشنا کردند. امام علیه‌السلام بدین وسیله بصیرت و درک و بینش سیاسی امت را ارتقا بخشیدند.

۱. بیانات در جمع مردم مشهد در آستان مقدس رضوی، ۳ آذر ۱۳۶۳.

هجرت تاریخی به خراسان

امام رضا علیه السلام در پی نامه‌های فراوان و مراجعات پی‌درپی مأموران مأمون به ایشان، برای هجرت به خراسان آماده شدند؛ درحالی‌که از آن کراهت داشتند و می‌دانستند که در این سفر از دنیا خواهند رفت.^۱

حدیث سلسله الذهب

در مسیر هجرت، وقتی امام رضا علیه السلام می‌خواستند از نیشابور حرکت کنند، مردم شهر برای بدرقه آمده بودند. عده‌ای از اصحاب حدیث، افسار ناقه حضرت را گرفتند و گفتند: «ای پسر رسول خدا! از میان ما می‌روی و ما را به حدیثی از احادیث جدت، رسول خدا، آگاه نمی‌کنی که از آن بهره‌مند شویم؟ تو را به حق پدران طاهرینت سوگند، برای ما حدیثی از پدران خویش بیان فرما.»

آن‌گاه مرکب حضرت ایستاد و پرده کنار رفت و چشم مسلمانان به جمال مبارک ایشان روشن شد.

■ مسیر اصلی
■ مسیر احتمالی

۱. عباس قمی، منتهی الآمال، ج ۲، ص ۴۶۵؛ نک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۴۸۸ و ۴۸۹.

بیست و چهار هزار قلم آماده نوشتن بود که حضرت رضا (علیه السلام) فرمودند: از پدرم موسی بن جعفر (علیه السلام) شنیدم که فرمود: از پدرم جعفر بن محمد (علیه السلام) شنیدم که فرمود: از پدرم محمد بن علی (علیه السلام) شنیدم که فرمود: از پدرم علی بن حسین (علیه السلام) شنیدم که فرمود: از پدرم امیر المؤمنین، علی بن ابی طالب (علیه السلام) شنیدم که فرمود: از رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) شنیدم که فرمود: از جبرئیل شنیدم که فرمود: از خداوند عزوجل شنیدم که فرمود: «کلمة لا اله الا الله حصار و قلعة مستحکم من است که هر کس وارد آن شود، از عذاب من در امان خواهد بود.»^۱

مَرکب به راه افتاده بود که امام (علیه السلام) سراز کجاوه بیرون آوردند و با صدای بلند فرمودند:

«البتة شرط هایی دارد و من از شرط های آن هستم!»^۲

بدین ترتیب همه فهمیدند که ولایت، شرط توحید است.

۱. «...کَلِمَةُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي»؛ محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۴۹، ص ۲۱۶ و ۱۲۷.

۲. «بِشْرُوطِهَا وَ آتَا مِنْ شُرُوطِهَا»؛ محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۱۳۵.

مرو

امام رضا علیه السلام پس از تحمل چهار ماه سفر، در نیمه اول سال ۲۰۰ ق وارد مرو، مرکز حکومت مأمون شدند.^۱ هنگام ورود حضرت به مرو، مردم با شور و شوق فراوان، مقدم ایشان را گرامی داشتند؛ به گونه ای که مرو تا آن روز چنان شادی و هیجانی به خود ندیده بود. انبوه جمعیت تا بیرون شهر به استقبال آمده بودند. امام علیه السلام پس از عبور از میان صف های فشرده مردم، در منزلی مستقر شدند که نزدیک قصر حکومتی برای ایشان آماده شده بود.^۲

شهادت

تاریخ شهادت امام رضا علیه السلام بر اساس مشهورترین روایات، آخر ماه صفر ۲۰۳ ق در ۵۵ سالگی ایشان بوده است.

---

۱. محمدبن علی بن بابویه قمی (شیخ صدوق)، عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۱۴۷.
۲. عباس قمی، منتهی الآمال، ج ۲، ص ۳۷۱ و ۳۷۲؛ نک: محمدبن محمدبن نعمان (شیخ مفید)، الارشاد، ج ۲، ص ۲۶۰ و ۲۶۱؛ عباس قمی، منتهی الآمال، ج ۲، ص ۳۷۱ و ۳۷۲.

♦ آداب زیارت ♦

خادمان حرم اهل بیت علیهم السلام هم زائرند و هم با زائران در ارتباط اند. پس بایسته است با آداب زیارت معصومان علیهم السلام آشنا باشند تا هم خود، معرفت بیشتری به زیارت این ذوات مقدس پیدا کنند و هم بتوانند معرفت زائران را تقویت کنند. در ادامه، شماری از آداب زیارت را بازگو می‌کنیم.

۱. شناخت حق امامان معصوم علیهم السلام

مهم‌ترین شرط زیارت امامان معصوم علیهم السلام این است که متوجه باشیم اطاعت از آن بزرگواران واجب است و اعتقاد داشته باشیم که تک‌تک رفتارهایمان را می‌بینند.

۲. طلب مغفرت و توبه از گناهان

شایسته است هنگام حضور در محضر ولی‌الله، از کارهای ناشایستمان احساس شرمندگی کنیم و برای ترک گناهان تصمیم

جدی بگیریم. در این صورت، خداوند ما را می بخشد و امام (علیه السلام) نیز ما را به حضور می پذیرد.

۳. غسل و وضو و پوشیدن لباس های پاکیزه و معطر

ورود به حرم مطهر ایجاب می کند که غسل کنیم تا بدنمان پاک و پاکیزه باشد. همچنین لباس تمیز و معطر^۱ بپوشیم تا هنگام ورود به روضه منوره، همه تنمان سرشار از پاکی باشد.

۴. خواندن اذن دخول

از ادب دور است که بی اجازه به محضر حجت خدا مشرف شویم. هنگام ورود به حرم های مطهر چند لحظه می ایستیم و با خواندن عبارات اذن دخول، از صاحبان آن مکان شریف اجازه ورود می خواهیم. خواندن این عبارات ها و تأمل در آنان، ما را آماده تر وارد حرم مطهر می کند.

۵. پرهیز از آزار دیگران

وقتی در حرم مطهر امام معصوم (علیه السلام) هستیم، باید با کمک به دیگر مهمانان ایشان و پرهیز از آزار آنان، سعی کنیم رضایت صاحب آن قبر مطهر را به دست آوریم؛ مثلاً مراقب باشیم که در حرم مطهر و روضه منوره، با صدای بلند صحبت نکنیم.^۲ یا اگر دست رساندن به ضریح مطهر و بوسیدن آن موجب آزار دیگر زائران می شود، از انجام این عمل مستحب پرهیزیم.

۶. آرامش دل و تن

خوب است هنگام تشریف به محضر امام (علیه السلام) سربه زیر باشیم و قدم هایمان را آرام برداریم و لب به ذکر خداوند متعال بجنبانیم. این خضوع اعضا و جوارح، موجب خشوع قلب می شود و آمادگی روحی بیشتری را در ما ایجاد می کند.

۷. سلام کردن و توجه به حضور معنوی معصومان (علیهم السلام)

هنگام ورود به روضه منوره، با سلام کردن به صاحب قبر شریف عرض ادب کنیم. پس از یادداشتن در روضه منوره، خود را در محضر امامی احساس کنیم که مطمئنیم سلامان را می شنود و

۱. عطرزدن خانمها احکام فقهی خاصی دارد و هریک از بانوان بزرگوار، باید بر اساس حکم مرجع تقلید خود عمل کند.

۲. ﴿وَلَا تَرْفَعُوا أَسْوَآتِكُمْ﴾؛ بخشی از آیه ۲ سوره مبارکه حجرات.

جوایش را هم عنایت می‌کند؛^۱ اگرچه گوش ما از شنیدن صدای دلربا و چشمان از دیدن قامت رعناى آن امام همام محروم باشد.

۸. خواندن زیارت‌نامه‌های مأثور

زیارت‌نامه مأثور یعنی زیارت‌نامه‌ای که از معصومان علیهم‌السلام روایت شده. خواندن این زیارت‌نامه‌ها ما را در حال وهوای ملکوتی خاصی فرو می‌برد؛ آن چنان که با زمزمه این عبارت‌ها که حرف دل میلیون‌ها انسان علاقه‌مند و دل‌داده است، خود را در محضر امام و در حال صحبت با ولی خدا حس می‌کنیم. از جمله زیارت‌نامه‌هایی که می‌توان با آن‌ها هریک از معصومان علیهم‌السلام را زیارت کرد، زیارت امین‌الله و جامعه کبیره است.

۹. خواندن نماز زیارت و دعا

شایسته است هنگام زیارت، دو رکعت نماز زیارت یا نماز هدیه به ارواح مطهر معصومان علیهم‌السلام بخوانیم. این نماز را می‌توان در هر نقطه‌ای از حرم‌های مطهر به جا آورد؛ اما بهتر است در صورت امکان و بدون مزاحمت برای دیگران، آن را بالای سر مبارک صاحب قبر شریف بخوانیم. از اعمال پسندیده در حرم‌های اهل بیت علیهم‌السلام، به‌ویژه بعد از انجام زیارت و نماز، دعا کردن است؛ زیرا در این حالت، بسیاری از شرایط استجاب دعا کاملاً فراهم است.

۱۰. تلاوت قرآن

چه زیبا و دل‌نشین است که در کنار قبر مطهر حجت خدا، آیات و سوره‌هایی از قرآن کریم را تلاوت کنیم و با هدیه ثواب آن به صاحب قبر مطهر، به دو یادگار پیامبر گرامی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، یعنی قرآن و عترت، تمسک جوئیم.

۱۱. توجه به واجبات، به‌ویژه نماز اول وقت

هنگام زیارت، باید شبیه امام شویم تا عنایت خداوند متعال شامل حالمان شود. از نشانه‌های هم‌رنگ شدن با معصومان علیهم‌السلام این است که همانند ایشان، عمل به دستورها و واجبات الهی را سرلوحه کارمان قرار دهیم. پس شایسته است هنگام اذان، زیارت را رها کنیم و اول وقت، به نماز جماعت بپیوندیم.

۱. «اِنَّكَ تَسْمَعُ كَلَامِي وَ تَرَدُّ سَلَامِي»؛ محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۹۷، ص ۲۹۵.

وقف و نذر

وقف و نذر از جمله موضوع‌های مرتبط با حرم و زیارت است که معمولاً پرسش‌هایی برای زائران پیش می‌آورد. آشنایی مختصر با تعریف و کارکرد و احکام وقف و نذر، ما را در خدمت‌رسانی بهتر به زائران یاری خواهد کرد.

وقف

وقف از سنت‌های معنوی و اجتماعی و از احکام امضایی^۱ اسلام به شمار می‌رود. این سنت دیرپا در تقسیم ثروت در جامعه و دستگیری از نیازمندان بسیار مؤثر بوده است. وقف اموال و املاک برای آستان قدس رضوی هم از قرن‌های بسیار دور رواج داشته است. موقوفات رضوی پس از به حکومت رسیدن صفویان در ایران و رسمیت یافتن آیین تشیع در این سرزمین، رونق بیشتری گرفت و وقف اموال برای امام رضا علیه السلام تاکنون ادامه دارد. بر اساس روایت‌های اسلامی و کتاب‌های تاریخ اسلام، پیامبر و اهل بیت علیهم السلام برای وقف اهمیت خاصی قائل بوده‌اند.

بی‌شک توجه شارع مقدس و بزرگان دین به موضوع وقف، گویای آثار مهم و ماندگار وقف به‌عنوان باقیات صالحات است که نه تنها در سرای فانی دستگیر صاحبش می‌شود، بلکه تأثیرهای آن در جهان باقی نیز مایه‌ی تعالی روح و ارتقای درجات واقف خواهد بود.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده‌اند: «چند چیز است که پاداش آن‌ها بعد از مرگ مؤمن به او می‌رسد: علمی که از خود به یادگار گذاشته باشد؛ فرزند صالحی که جانشین خوبی برای او باشد؛ قرآنی که به ارث گذاشته باشد؛ مسجدی که ساخته باشد؛ استراحتگاهی که برای مسافران در راه مانده ساخته باشد؛ نهی که جاری کرده و صدقه‌ای که در زندگی خود داده باشد.»^۲

امام رضا علیه السلام زمانی که در خراسان بودند، در روز عرفه‌ای همه اموال خود را به فقرا انفاق کردند. فضل بن سهل به ایشان

۱. احکامی که پیش از اسلام هم وجود داشته و اسلام نیز بر آن مهر تأیید زده است.

۲. «إِنْ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ: عِلْمًا عَلَّمَهُ وَ نَشْرَهُ، وَ وُلْدًا صَالِحًا تَرَكَهُ، أَوْ مَصْحَفًا وَرَّثَهُ، أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ، أَوْ بَيْتًا لِإِنِّ السَّبِيلِ بَنَاهُ، أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَ حَيَاتِهِ تَلَحُّقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ.»؛ اسماعیل بن محمد بن فضل جوزی اصفهانی، الترغیب و الترهیب، ج ۱، ص ۹۹.

اعتراض کرد که: «این کار خسارت و زیان است.» حضرت در جواب فرمودند: «اتفاقاً مفید و سودآور است. هرگز آنچه را به عنوان اجر (الهی) یا کرم و بخشش داده‌ای، خسارت نشمار.»^۱

برخی از احکام وقف

وقف آن است که انسان مالی را از مالکیت خود خارج و منفعت آن را در راه خدا خیرات کند. لازم نیست انسان صیغه وقف را به عربی بخواند؛ مثلاً اگر بگوید «خانه خود را وقف کردم» صحیح است. پس از وقف مال و تحویل آن، واقف نمی‌تواند عنوان آن را تغییر دهد؛ مثلاً اگر چیزی را وقف حرم امام رضا علیه السلام کرده باشد، نمی‌تواند از آن برای حرم امامی دیگر یا مسجد یا حسینیه استفاده کند.

اگر انسان مالی را مثلاً برای حرم امام رضا علیه السلام وقف کرده باشد، منافع آن باید صرف تعمیر، تأمین نور، اجرت خدمت‌گزاران و نگهداران و سایر هزینه‌های حرم مطهر شود. از آنجا که خود این افراد نمی‌توانند منافع موقوفات را به مصارف خاص آن برسانند، لازم است به مسئولان دفتر موقوفات حرم مطهر تحویل دهند تا به مصارف شرعی آن برسد.

تلف کردن مال وقفی و خسارت زدن به آن و هرگونه تصرفی که خلاف موضوع وقف باشد، حتی نوشتن مطلب در قرآن‌ها یا کتاب‌های دعا، جایز نیست و اگر خسارتی وارد شد، واردکننده آن خسارت مدیون است و باید جبران کند.

نذر

یکی از راه‌های رسیدن به آرزوها و خواسته‌های شرعی، نذر است. مطابق روایات اسلامی، می‌توان گفت نذر نوعی دعا و درخواست از خداوند متعال است.

نذر یعنی انسان چیز غیر واجبی (انجام مستحب یا مباح یا ترک حرام یا مکروه) را بر خود واجب کند و آن را مشروط به شرطی کند؛ مثلاً بگوید: «اگر این مشکل حل شود، این مقدار پول را در راه خدا صدقه می‌دهم یا چند روز روزه می‌گیرم یا...»

از دیدگاه قرآن کریم، نذر جایگاه بسیار مهمی دارد و باید گفت در آیات قرآن به موضوع نذر تصریح شده و خداوند از نذرهای مردم

۱. «وَفَرَّقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِخُرَاسَانَ مَالَهُ كُلَّهُ فِي يَوْمِ عَرَفَةَ فَقَالَ لَهُ الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ إِنَّ هَذَا لَمُعْرَمٌ فَقَالَ بَلْ هُوَ الْمَعْرَمُ لَا تَعْدَنَّ مَعْرَمًا مَا ابْتَغَيْتَ بِهِ أَجْرًا وَكِرْمًا؛ المناقب، ج ۴، ص ۳۶۱، محمدباقر

مجلسی، بحارالانوار، ج ۴۹، ص ۱۰۰.

آگاه است: «و هر نفقه‌ای که انفاق کردید و هر نذری که بر عهده گرفتید، یقیناً خدا آن را می‌داند.»^۱ از این آیه چنین می‌فهمیم که نذر نوعی انفاق جدی و مسئولیت‌آور است.^۲

نذر کردن اموال یا انجام کارهایی به نیت معصومان (علیهم‌السلام) از سنت‌های پسندیده مسلمانان است. این سنت حسنه همچنان رواج دارد و از آنجا که گاهی زائران برای عمل به نذر خود به حرم مطهر مشرف می‌شوند، توجه به برخی از احکام نذر ضروری است که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌کنیم.

۱. برای واجب شدن نذر، باید صیغه نذر خوانده شود و لازم نیست شخص آن را به عربی بخواند؛ اما اگر صیغه نذر را نخوانده باشد، عمل به آن نذر واجب نیست.

۲. انسان باید کاری را نذر کند که بتواند انجام دهد؛ مثلاً کسی که نمی‌تواند پیاده به مشهد برود، اگر چنین نذری کند، نذرش صحیح نیست.

۳. اگر انسان نذر کند کاری را انجام دهد، باید دقیق به نذرش عمل کند؛ مثلاً اگر نذر کرده که روز اول ماه به زیارت برود، اگر روز قبل یا بعد از آن برود، کافی نیست و به نذر خود عمل نکرده است.

۴. اگر فردی برای حرم امام رضا (علیه‌السلام) چیزی از قبیل فرش، پرده و وسایل روشنایی نذر کند، باید آن را به همان مصارف در حرم برسانند.

۵. عمل کردن به نذر پس از گرفتن حاجت، واجب است و عمل کردن قبل از آن، واجب و کافی نیست. بنابراین اگر به نذر خود عمل کند و بعد حاجتش را بگیرد، باید دوباره انجام دهد.

۱. «وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ»؛ بقره، ۲۷۰.

۲. علی‌اکبر قرشی، تفسیر احسن الحدیث، ج ۱، ص ۵۱۲.

برخی از احکام پرکاربرد

نماز جماعت

۱. در نماز جماعت حرم امام رضا علیه السلام گاهی در اطرافمان تا چند نفر نمازشان شکسته است و زودتر سلام می دهند. آیا اتصال ما از بین می رود و باید نماز را افراد ادامه دهیم یا نه؟

در نماز جماعت باید مأموم از سمت جلو یا راست یا چپ به امام جماعت یا به مأمومین دیگر اتصال داشته باشد؛ یعنی فاصله اش بیش از یک قدم نباشد. بنابراین اگر از هیچ طرفی اتصال برقرار نباشد، نماز فراداست.

۲. آیا در نماز جماعت، به محض تکبیرگفتن امام می توان اقتدا کرد یا باید منتظر شد تا صف های جلوتر اقتدا کنند؟

اگر صف های جلوتر بعد از تکبیره الاحرام امام جماعت کاملاً آماده اقتدا کردن باشند، می توان به نیت جماعت وارد نماز شد.

۳. در نماز جماعت، آیا واجب است نیت کنیم که به فلان امام جماعت یا امام جماعت حاضر اقتدا می کنیم؟

باید امام را معین کنید؛ ولی دانستن اسم او لازم نیست. مثلاً اگر نیت کنید «اقتدا می کنم به امام حاضر»، نمازتان صحیح است.

۴. تا چه مقدار اگر در افعال نماز از امام جماعت عقب بمانیم، جماعتمان صحیح است؟

تا زمانی که در دو رکن پی در پی از امام جماعت عقب نیفتاده اید، جماعت صحیح است.

۵. حداکثر فاصله میان افراد در نماز جماعت، از دو طرف، پیش رو و پشت سر، تا چه حد مجاز است؟

اگر به اندازه یک گام بلند فاصله باشد، اشکالی ندارد.

احکام معذورین^۱

۱. توقف جُنُب و حائض و نَفَسا در مسجد و بنا بر احتیاط واجب، در جاهایی از حرم ائمه علیهم السلام که حکم مسجد را دارند، حرام است. اگر مسجد یا حرم شلوغ نباشد، عبور این افراد به طوری که از یک در وارد و از در دیگر خارج شوند، یعنی بدون توقف، اشکال ندارد.^۲

۲. زن مستحاضه، حتی مستحاضه متوسطه و کثیره، در صورت غسل کردن می تواند به مسجد یا حرم برود و در آنجا توقف کند؛ اما اگر غسل هایی را که برای نمازش گفته شده انجام نداده است، احتیاط مستحب است که در مسجد و حرم توقف نکند.

توجه: در حرم ائمه علیهم السلام، محدوده روضه منوره، اطراف ضریح مطهر، زیر گنبد مطهر و به نظر برخی فقها، بنا بر احتیاط واجب، رواق های متصل به آن هم، حکم مسجد را دارند.

یادمان نرود که در حرم مطهر امام رضا علیه السلام، صحن مسجد گوهرشاد نیز مسجد به حساب می آید؛ اما رواق ها و صحن های دیگر حکم مسجد را ندارند. فقط رواق پشت سر که در آنجا دو مسجد است و قسمت بالاسر حضرت، حکم مسجد را دارد.

۳. نگاه کردن افراد دارای عذر شرعی به ضریح مطهر اشکالی ندارد.

احکام مسجد و حرم

۱. حفظ احترام مسجد و حرم واجب است. بنابراین هر کاری که موجب بی احترامی به این مکان های مقدس باشد، حرام است؛ مثل آب دهان انداختن یا با کفش وارد شدن.

۲. نجس کردن زمین، سقف، بام و طرف داخلی دیوار مسجد و حرم ائمه علیهم السلام حرام است.

تطهیر مسجد و حرم

۱. اگر جایی از مسجد نجس شود، هرکس اطلاع یافت، باید فوراً آنجا را تطهیر کند.

۲. اگر جایی از حرم های مطهر ائمه علیهم السلام نجس شود، تطهیر آن واجب است.

۱. کسانی که برای انجام تکالیف شرعی عذر دارند.

۲. امام خمینی ره بنا بر احتیاط واجب، توقف در هیچ یک از رواق ها را جایز نمی دانند. البته در این مسئله می توان به فتوای دیگر مراجع مراجعه کرد.

۳. هنگامی که انسان از نجاست مسجد یا حرم‌های مطهر ائمه (علیهم‌السلام) اطلاع یافت، فوراً باید آن را تطهیر کند و نباید به قدری معطل کند که عرفاً بگویند تأخیر کرده است.

بردن مهر و قرآن مسجد و حرم

بردن مهر و قرآن و کتاب دعای مسجدها و حرم‌های مطهر معصومان (علیهم‌السلام) و زیارتگاه‌ها جایز نیست و اگر کسی آن‌ها را عمدی یا سهوی برده باشد، باید به همان مکان برگرداند. بردن دیگر امکانات مسجد و حرم‌های مطهر و دیگر مکان‌های وابسته به آن‌ها نیز همین حکم را دارد و جایز نیست.

احکام حرم مطهر

۱. اگر دستمان به ضریح نرسد، زیارتمان قبول است؟

در زیارت، حضور و سلام بر امام معصوم (علیه‌السلام) کافی است. دست‌زدن به ضریح، زیارت و نشان قبولی زیارت هم نیست؛ از آداب زیارت آن است که زائر از هرگونه ایجاد مزاحمت و ناراحتی برای دیگران بپرهیزد.

۲. اگر نذر کرده باشیم مبلغی پول داخل ضریح مطهر بیندازیم، جایز است آن را به دفتر یا صندوق نذورات تحویل دهیم؟

اگر به همین شکل نذر شرعی کرده و صیغه نذر را خوانده باشید، در صورتی که ممکن باشد، باید به همین صورت به نذرتان عمل کنید. اما اگر انجام دادن آن ممکن نباشد، رعایت آن شکل خاص واجب نیست و می‌توانید آن مبلغ را به دفتر نذورات تحویل دهید.

۳. مسافران می‌توانند نماز را در صف اول نماز جماعت به جا آورند؟

در جایی از احکام نماز جماعت نیامده که مسافر نمی‌تواند در صف اول جماعت نماز بخواند؛ اما پس از سلام دادن مسافر در رکعت دوم، اگر با اتصال نداشتن او، فاصله بین دیگر مأمومین زیاد شود، اتصال آن‌ها به هم می‌خورد و نماز جماعتشان به فرادا تبدیل می‌شود پس بهتر است بخاطر حفظ اتصال نماز جماعت،

مسافر از ایستادن در صف اول یا جاهایی که حکم صف اول را دارند پرهیز کند.

۴. مشرف شدن افرادی که عذر شرعی دارند، به کدام رواق های حرم مطهر امام رضا علیه السلام اشکالی ندارد؟

رواق دارالفیض و دارالشکر و دارالخلاص چون در گذشته مسجد بوده اند، حکم مسجد را دارند و توقف در آن ها اشکال دارد.

مسجد بالاسر هم حکم مسجد را دارد. سایر رواق ها حکم مسجد را ندارند و تشرف به آنها اشکالی ندارد.

۵. آیا دخیل بستن و قفل زدن به ضریح معصومان علیهم السلام جایز است؟

جایز نیست و نوعی بدعت به شمار می آید.

۶. در حرم ائمه اطهار علیهم السلام، فرستادن صلوات و لعن دشمنان اهل بیت علیهم السلام با صدای بلند چه حکمی دارد؟

این کار پسندیده نیست و برای آن ثوابی وارد نشده است؛ بلکه بلند کردن صدا در حضور معصومان علیهم السلام ممکن است تداعی کننده بی احترامی به ایشان نیز باشد.

۷. آیا تذکر به رعایت حجاب واجب است؟

تذکر به رعایت حجاب از نمونه های امر به معروف و نهی از منکر است و در صورت فراهم بودن شروط آن، بر همه افراد واجب است.

۸. حد واجب پوشش برای خانم ها در قسمت های مختلف بدن مانند پا، دست، صورت و... چیست؟

مطابق فتوای مراجع عظام، زن باید تمام بدن و موی خود، به جز گردی صورت و دست ها تا مچ، را در برابر نامحرم بپوشاند؛ البته در صورتی که زینت و آرایش نداشته باشد. همچنین نباید لباس های جذاب و تحریک کننده بپوشد. این کار چه عمدی باشد و چه از روی نا آگاهی، جایز نیست.

مقررات خدمت

از آنجاکه توفیق خدمتگزاری به زائران این امام رئوف وظیفه‌ای دقیق و حساس است، ضروری است همهٔ خادمان و خادمیاران رضوی با اصول و مقررات خدمت^۱ که به آن‌ها اشاره می‌کنیم، آشنا باشند و خود را به رعایت آن‌ها ملزم کنند.

۱. نظم و انضباط

در دین اسلام و دستوره‌های اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم‌السلام) همواره نظم و انضباط از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است؛ تا جایی که امام علی (علیه‌السلام) آن را هم‌ردیف تقوای الهی ذکر کرده‌اند و فرموده‌اند: «شما را به تقوای الهی و نظم در کارهایتان سفارش می‌کنم»^۲.

در پرتو نظم و انضباط است که حقوق زائر رعایت می‌شود و خادم می‌تواند با رعایت مصادیق نظم و انضباط در خدمت، از برکات خدمت به زائران بهره‌مند شود. در ادامه، بعضی از مصداق‌های نظم و انضباط در خدمت را یادآوری می‌کنیم:

- ثبت ورود نیم ساعت قبل از شروع خدمت؛

- ثبت خروج در پایان ساعت خدمت؛

- حضور دقیق زمانی و مکانی در محل خدمت تعیین شده؛

- هماهنگی قبلی برای مرخصی ساعتی، روزانه یا... با مسئول مربوط؛

- شرکت منظم در دوره‌های آموزش ضمن خدمت؛

- شرکت منظم در کشیک‌های موظفی و فوق‌العاده.

۲. رعایت شئون ظاهری

دین اسلام به پیروانش دستور می‌دهد تا همواره با ظاهری آراسته در معرض دید دیگران حاضر شوند. پیامبر گرامی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) می‌فرماید: «خداوند دوست دارد هنگامی که بنده‌اش به سوی برادرانش می‌آید، خود را برای آن‌ها آماده و زیبا سازد»^۳.

بنابراین خادمی که برای خدمت به زائران در بین آن‌ها حاضر

۱. برگرفته از کتاب خادم تراز، ص ۲۵۹.

۲. «أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَ تَنْظِمِ أَمْرِكُمْ»؛ محمد بن حسین بن موسی (سید رضی)، نهج البلاغه، نامه ۴۷.

۳. «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مِنْ عَبْدِهِ إِذَا خَرَجَ إِلَى إِخْوَانِهِ أَنْ يَتَهَيَّأَ لَهُمْ وَ يَتَجَمَّلُ»؛ حسن بن فضل طبرسی، مکرم الأخلاق، ص ۳۵.

می‌شود، شایسته است خود را ملزم به رعایت مصادیق آراستگی ظاهری کند تا از آثار و برکات خدمت بهره‌مند شود.

پوشیدن لباس رسمی خدمت و نصب نشان خدمتی؛

- پوشیدن کفش متعارف؛

- رعایت نظافت و آراستگی؛

- رعایت صدق محاسن در آقایان؛

- رعایت شئونات ظاهری و حجاب کامل و پرهیز از آرایش توسط بانوان.

۳. رعایت حساسیت‌های خدمتی

از آنجاکه خادم پرتلاش اهل بیت (علیهم‌السلام) تمام مدت حضور خود را به خدمت به زائران اختصاص می‌دهد و همواره در منظر زائر و امام معصوم (علیه‌السلام) است، شایسته است به رعایت نکات حساس خدمت اهتمام داشته باشد که مصداق‌های آن به شرح زیر است:

- پرهیز از صحبت کردن با همکاران در حین خدمت؛

- استفاده نکردن از تلفن همراه در حین خدمت؛

- انجام ندادن کارهای شخصی و عبادی در حین خدمت؛

- پرهیز از خوردن و آشامیدن در حین خدمت؛

- پرهیز از نشستن و تجمع غیر ضروری در حین خدمت؛

- استقرار در محل خدمت.

۴. رعایت دقیق وظایف محوله در بخش خدمتی

خدمت شایسته به زائران در صورتی کامل انجام خواهد شد که خادم خود را به رعایت کردن وظایف محوله ملزم بداند. این التزام و دقت مستلزم رعایت نکته‌هایی چند است:

- تبعیت از مسئولان بالاتر در بخش خدمتی؛

- پرهیز از اعمال سلیقه شخصی؛

- گزارش بموقع از انجام وظایف به مقام بالاتر؛

- گزارش مشکلات و اتفاقات احتمالی در اسرع وقت به مسئول مربوط؛

- رعایت دقیق ضوابط مشخص شده در حین خدمت؛

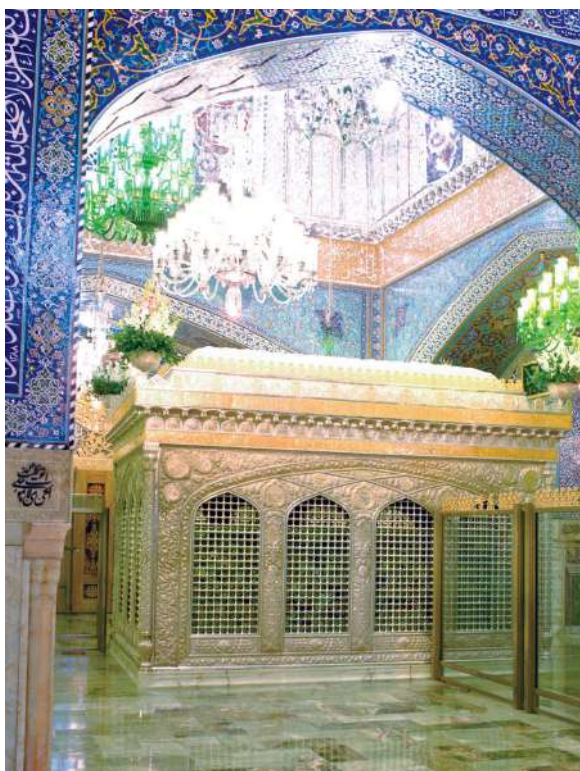
- مسئولیت پذیر بودن و انجام تعهدات خدمتی؛

- پاسخ گو بودن به زائر و همکار و مسئول بالاتر.

۵. صیانت از اموال موقوفه در اختیار و پرهیز از گرفتن هرگونه وجوهات و نذورات از زائران

۶. استفاده نکردن از لباس رسمی خدمت، بیرون از زمان و مکان خدمت (مگر بر اساس ماموریت ابلاغی)

۷. توجه به جایگاه خدمت و انتساب خادم به امام رضا علیه السلام و سوء استفاده نکردن از لباس و جایگاه خدمت

● آشنایی با حرم مطهر رضوی ●

امام‌شناسی و وظیفه معرفتی ما خادمان است و حرم‌شناسی وظیفه خدمتی مان. آشنایی با صحن‌ها و رواق‌ها و بخش‌های گوناگون حرم مطهر زمینه خدمت‌رسانی بهتر ما را به زائران امام رثوف فراهم می‌کند.

حرم مطهر

امروزه در فرهنگ زیارت و تشکیلات آستان قدس رضوی، اصطلاح «حرم» دو مفهوم محدود و گسترده دارد. در مفهوم محدود، حرم یعنی محل دفن امام (علیه‌السلام) و فضای زیر گنبد مطهر که به آن «روضه منوره» هم می‌گویند. حرم در معنای گسترده‌اش علاوه بر گنبد و بقعه مطهر، به محدوده پیرامون مرقد مطهر شامل رواق‌ها، صحن‌ها، بست‌ها، ورودی‌ها و دیگر فضاهای موجود در این محدوده نیز اطلاق می‌شود.

پیشینه حرم مطهر

بنا بر قول مشهور، پس از شهادت امام رضا علیه السلام در آخر ماه صفر سال ۲۰۳ ق، پیکر مطهر امام را تشییع و در باغ حمید بن قحطبه در نزدیکی دهکده سناباد طوس داخل بنایی که قبلاً در سال ۱۹۳ ق هارون خلیفه عباسی در آنجا مدفون شده بود به خاک سپردند. پس از دفن پیکر مطهر حضرت، زیارت مرقد مطهر امام رضا علیه السلام مورد توجه قرار گرفت و با افزایش زائران، بنای اولیه حرم مطهر و اماکن اطراف آن در گذر زمان توسعه یافت؛ به گونه ای که مساحت حرم مطهر و اماکن متبرکه تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی حدود ۱۲۰ هزار متر مربع (۱۲ هکتار) بوده و بعد از پیروزی انقلاب به حدود یک میلیون متر مربع (۱۰۰ هکتار) رسیده است.

روضه منوره

روضه منوره هسته مرکزی بناها و اماکن متبرکه حرم مطهر رضوی است؛ مکانی که پیکر مطهر امام رضا علیه السلام در آن مدفون است و بر فراز آن گنبدی طلائی و باشکوه قرار دارد. کف روضه منوره با سنگ مرمر پوشیده شده و دیواره آن با کاشی های نفیس سنجری و سقف آن نیز با کتیبه ها و آینه کاری بسیار زیبا تزیین شده است.

پیشینه ساخت ضریح مطهر

ضریح مطهر، سنگ قبر مطهر و نورانی حضرت را در برگرفته و همواره بوسه گاه زائران بی شمار است. اولین ضریح مطهر امام رضا علیه السلام در زمان شاه طهماسب صفوی ساخته شد و در سال ۹۵۷ ق روی مرقد شریف قرار گرفت. در گذر زمان، ضریح های دیگری نیز ساخته شده و ضریح کنونی پنجمین ضریح مطهر است که روی مرقد شریف جای گرفته است.

کار نصب این ضریح در ۱۶ اسفند ۱۳۷۹، هم زمان با عید سعید قربان، به پایان رسید و ضریح مطهر پنجم به روی زائران آغوش گشود. داخل ضریح مطهر نیز سنگ مرقدی بسیار زیبا که از معدن توران پشت یزد تهیه شده بود، به عنوان نمادی از قبر شریف حضرت نصب شد.

طراحی ضریح مطهر به دست استاد فرشچیان و قلم زنی آن به پنجه استاد خداداد زاده اصفهانی صورت گرفته است. خوشنویسی ضریح مطهر، اثر

استاد موحد و خاتم‌کاری آن، هنر استاد کشتی‌آرای شیرازی است.

برخی از نمادها و کتیبه‌های ضریح مطهر

گل‌های آفتاب‌گردان (شمسه‌ها) نمادی از لقب «شمس‌الشموس» حضرت، گل‌های هشت پر نماد هشتمین امام، گل‌های پنج پر نماد پنج‌تن آل عبا و چهارده محراب ضریح نماد چهارده معصوم علیهم‌السلام هستند.

گرداگرد ضریح مطهر، سوره مبارکه انسان (هل آتی) و در قسمت تاج آن، سوره مبارکه یاسین قلم‌زنی شده است.

سرداب مطهر

مرقد شریف امام رضا علیه‌السلام در سردابی به فاصله حدود سه متر پایین‌تر از روضه منوره و ضریح مطهر قرار دارد. تشرف به سرداب مطهر از طریق راهرویی در پشت پنجره فولاد و هشتی واقع در ضلع شرقی رواق حضرت معصومه علیها‌السلام در زمان‌های خاص و با دستور تولیت معزز امکان‌پذیر است. طول این راهرو حدود ۱۹٫۵ متر است.

قبه و گنبد

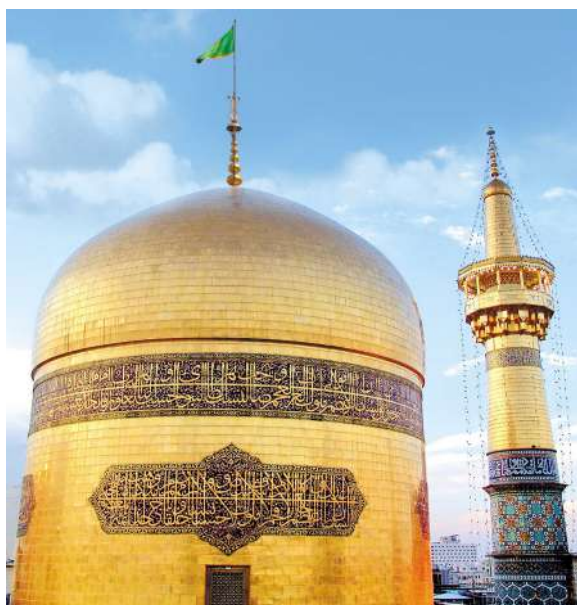
«قبه» پوشش درونی و همان سقف قوس دار زیرین گنبد مطهر است که از داخل روضه منوره دیده می‌شود و با آینه و شیشه‌های رنگی تزیین و مقرنس‌کاری شده است. بالای قبه، پوشش دوم یعنی گنبد مطهر طلا قرار دارد. بین قبه و گنبد، حدود ۱۳ متر فضای خالی هست. ارتفاع آن، از کف حرم مطهر تا انتهای گنبد طلا با احتساب این فضای خالی، ۳۱٫۲۰ متر است.

پیشینه ساخت گنبد

گنبد مطهر بیش از ۹۰۰ سال سابقه تاریخی دارد. این گنبد در اوایل قرن ۶ ق به همت شرف‌الدین ابوطاهر قمی، وزیر سلطان سنجر سلجوقی، ساخته شد. در سال ۹۳۲ ق به دستور شاه طهماسب صفوی طلاکاری شد.

مضمون کتیبه‌های گنبد

گنبد مطهر سه نوع کتیبه دارد. کتیبه اول به صورت پیوسته دورتادور کمربند گنبد مطهر نوشته شده است. متن این کتیبه

دربارهٔ سفر پیادهٔ شاه‌عباس صفوی از اصفهان به مشهد است. او در این زیارت، دستور داد گنبد مطهر را که در حملهٔ ازبک‌ها طلاهای آن غارت شده بود، دوباره طلاکاری کنند. این کتیبه به خط خوشنویس نامدار عصر صفوی، علیرضا عباسی، است و مدت طلاکاری گنبد را از سال ۱۰۱۰ ق تا ۱۰۱۶ ق ذکر می‌کند.

کتیبهٔ دوم به صورت چهار ترنج در چهار طرف گنبد مطهر قرار دارد و به خط خوشنویس دیگر دورهٔ صفوی، محمدرضا امامی، است. متن این کتیبه دربارهٔ تعمیر و طلاکاری دوبارهٔ گنبد مطهر پس از زلزلهٔ سال ۱۰۸۴ ق است. این تعمیر به دستور شاه‌سلیمان صفوی انجام گرفته و تاریخ آن سال ۱۰۸۶ ق ذکر شده است.

کتیبه سوم در جهت شمالی و داخل کتیبهٔ یکنواخت دور گنبد مطهر بر لوحی قاب‌مانند بازمینهٔ سبز، تعمیر و طلاکاری گنبد مطهر در سال‌های آغازین پس از پیروزی انقلاب اسلامی ثبت شده است.

مسجد بالاسر

این مسجد بین روضهٔ منوره و رواق دارالسیاده قرار دارد و پس از روضهٔ منوره، اولین بنایی است که در دورهٔ غزنویان به سال ۴۲۵ ق ساخته شده است. بانی آن ابوالحسن عراقی معروف به «دبیر»، یکی از رجال آن دوره است.

مسجد جامع گوهرشاد

مسجد جامع گوهرشاد از بناهای تاریخی و باشکوه در حرم مطهر رضوی است که در اوایل قرن نهم، سال ۸۲۱ق، به دستور بانو گوهرشاد - همسر شاهرخ تیموری - و به دست معمار توانمند آن دوره، قوام‌الدین شیرازی، ساخته شده است.

این مسجد هفت شبستان دارد: علوی، نجف‌آبادی، میلانی، نه‌اوندی، تبریزی، سبزواری و گرم. مسجد گوهرشاد چهار ایوان نیز دارد که ایوان شمالی آن به نام «ایوان دارالسیاده» و ایوان جنوبی به نام «ایوان مقصوره» مشهور است. ایوان مقصوره ایوان اصلی است که محراب مسجد در آن قرار دارد. دو طرف ایوان، دو مناره و بالای آن، گنبد مسجد جای دارد که جلوه بسیار زیبایی به مسجد بخشیده است. داخل مسجد در کنار محراب نیز منبر صاحب‌الزمان علیه السلام قرار دارد. این منبر در دوره قاجار به دست استاد محمد نجار خراسانی سروشکل یافته و چون به نیت امام‌زمان علیه السلام ساخته شده، به این نام مشهور شده است.

مدرسه پریزاد

مدرسه پریزاد از بناهای قرن نهم در دوره تیموریان است. این مدرسه در سال ۸۲۳ق، پس از پایان ساخت مسجد گوهرشاد، به همت بانو پریزاد - ندیمه بانو گوهرشاد - ساخته شده است. از طریق رواق دارالولایه، مدرسه دودر (دارالقرآن) و رواق دارالنور می‌توان به مدرسه پریزاد وارد شد. مدرسه پریزاد امروزه مرکز پاسخ‌گویی به پرسش‌های دینی زائران گرامی است.

مدرسه دودر (دارالقرآن)

مدرسه دودر نیز از بناهای قرن نهم در دوره تیموریان است که در سال ۸۴۳ق ساخته شده است. بانی مدرسه غیاث‌الدین، امیر یوسف خواجه بهادر است. آرامگاه بانی زیر گنبد جنوبی مدرسه قرار دارد. نام اصلی این مدرسه «یوسفیه» بوده که بعدها به سبب داشتن دو در ورودی و خروجی به «مدرسه دودر» مشهور شده است. این مدرسه، در ضلع شمال شرقی صحن جمهوری اسلامی و روبه‌روی مدرسه پریزاد واقع شده است. مدرسه دودر امروزه با عنوان «دارالقرآن»، مرکز فعالیت‌های قرآنی در حرم مطهر است.

بست‌ها

بست در لغت به معنی پناهگاه است. در حرم مطهر، بست‌ها مقدمه‌ای برای ورود به حریم ملکوتی امام مهربانی‌ها هستند تا زائران صفا و معنویت لازم را به دست آورند که شرط اساسی برای تشریف و زیارت بامعرفت است.

بست‌های حرم مطهر رضوی عبارتند از:

۱. بست شیخ طوسی رحمته، (بالاخیابان)، مسیر تشریف از سمت ورودی شیخ طوسی رحمته، به صحن انقلاب اسلامی، و روضه منوره؛
۲. بست شیخ طبرسی رحمته، برای تشریف از سمت ورودی شیخ طبرسی رحمته، به صحن انقلاب اسلامی و روضه منوره؛
۳. بست شیخ حرعاملی رحمته (پایین خیابان)، برای تشریف از سمت ورودی شهید نواب صفوی رحمته به صحن انقلاب اسلامی و صحن آزادی و روضه منوره؛
۴. بست شیخ بهایی رحمته، برای تشریف از صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم و کفش‌داری ۱۳ و ۱۴ به روضه منوره؛

ورودی‌ها

ورودی‌ها اولین نقطه وارد شدن به حریم مطهر رضوی است. این ورودی‌ها عبارت‌اند از:

۱. باب‌الکاظم علیه السلام، برای تشریف از مسیر بست شرقی و کوچه عباسقلی‌خان به صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم؛
۲. باب‌الرضا علیه السلام، برای تشریف از مسیر خیابان امام رضا علیه السلام به صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم؛
۳. باب‌الجواد علیه السلام، برای تشریف از مسیر خیابان شهید اندرزگو (خسروی‌نو) به صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم؛
۴. باب‌الهادی علیه السلام، برای تشریف از مسیر بست غربی و کوچه آیت‌الله قمی رحمته به صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم؛
۵. ورودی غدیر؛ برای تشریف از مسیر خیابان آیت‌الله واعظ طبسی رحمته به صحن غدیر؛
۶. ورودی شیخ طوسی رحمته، برای تشریف از سمت خیابان آیت‌الله شیرازی رحمته (بالا خیابان)؛
۷. ورودی باغ رضوان، برای تشریف از مسیر باغ رضوان و کوچه شهید آستانه پرست؛
۸. ورودی شیخ طبرسی رحمته، برای تشریف از سمت خیابان طبرسی؛

۹. ورودی صحن امام حسن مجتبی (علیه السلام)؛
 ۱۰. ورودی شهید نواب صفوی (رحمته)، برای تشریف از سمت خیابان شهید نواب صفوی (پایین خیابان)؛
 ۱۱. ورودی کوثر؛ برای تشریف از مسیر کوچه عباسقلی خان به صحن کوثر؛

پنجره‌های فولاد

در مجموعه‌ای اماکن متبرکه حرم مطهر رضوی، پنجره‌هایی موازی با ضریح مطهر نصب شده است که به «پنجره فولاد» شهرت دارند. زائران با حضور در پشت این پنجره‌ها به قصد زیارت، ضمن عرض سلام و توسل به محضر امام، حاجت‌ها و رازهای نهان دل خود را با حضرت در میان می‌گذارند و برای برآورده شدن حاجت‌های خود دست به دعا برمی‌دارند.

پنجره فولاد قدیمی و مشهور در صحن انقلاب اسلامی قرار دارد. صحن جمهوری اسلامی و صحن مسجد گوهرشاد نیز پنجره فولاد دارند. در رواق‌های دارالولایه، حضرت معصومه (علیها السلام) و دارالحجه (علیها السلام) نیز پنجره فولاد نصب شده است.

سقاخانه

در حرم مطهر امام رضا (علیه السلام) از گذشته‌های دور، ساخت سقاخانه برای تأمین آب آشامیدنی زائران مورد توجه بوده است. سقاخانه معروف حرم مطهر سقاخانه اسماعیل طلایی است که در مرکز صحن انقلاب قرار دارد. سنگاب این سقاخانه را به دستور نادرشاه از هرات آورده و در وسط صحن نصب کردند. در زمان قدیم، خدام حرم مطهر از قنات‌های اطراف مشهد آب می‌آوردند و داخل این سنگاب می‌ریختند. بعدها شخصی به نام اسماعیل طلایی، در اطراف این سنگاب بنایی هشت ضلعی با سقفی گنبدی ساخت و سقف آن را طلاکاری و تزیین کرد و به نام سقاخانه اسماعیل طلایی معروف شد. این سقاخانه به نام «نادری» هم معروف است. از دیگر سقاخانه‌های معروف حرم مطهر می‌توان به سقاخانه صحن جمهوری اسلامی، با گنبد فیروزه‌ای، و سقاخانه صحن قدس، با بنایی شبیه قبه الصخره در قدس شریف، اشاره کرد.

شاخص یا ساعت خورشیدی

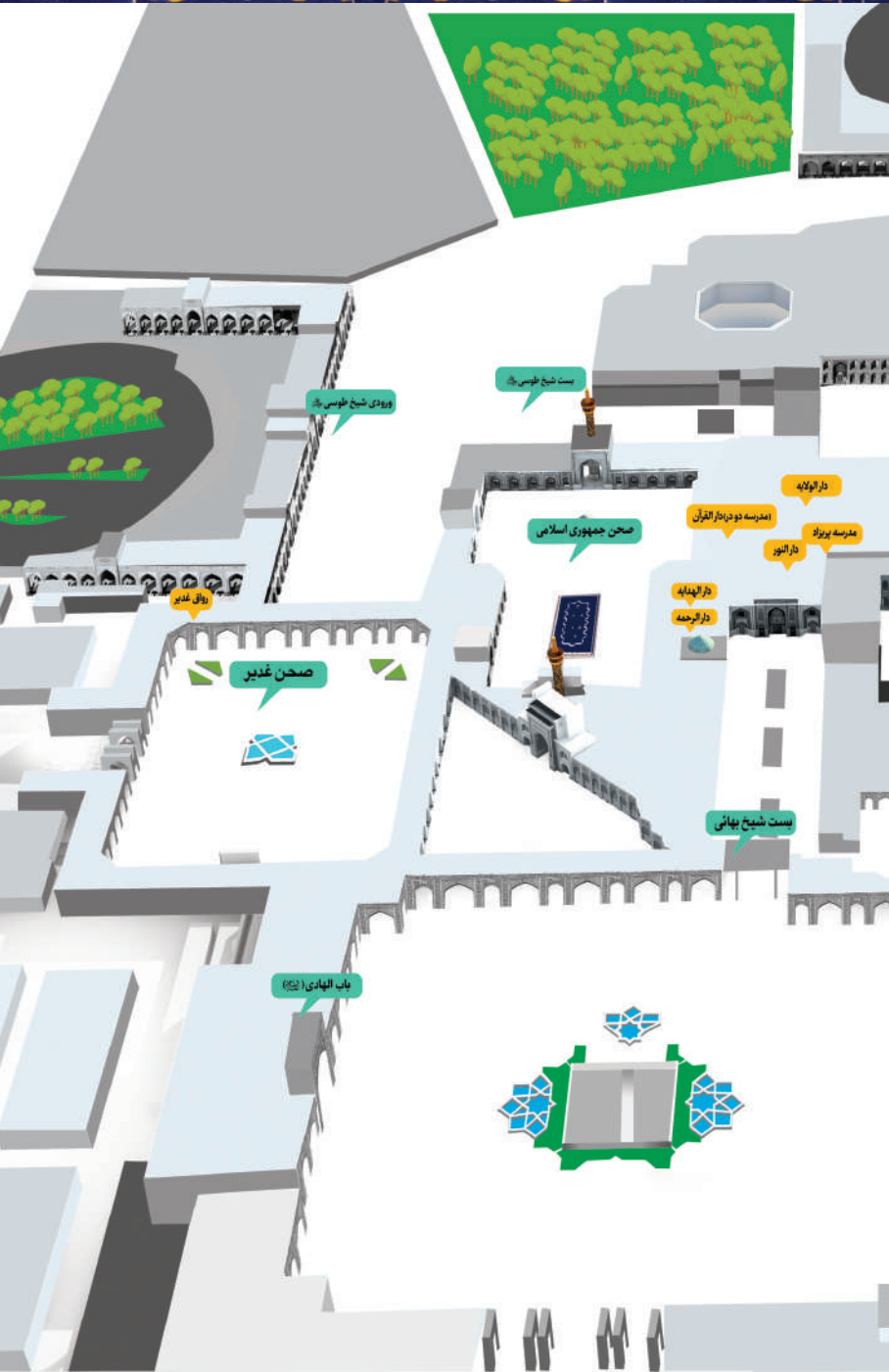
ساعت خورشیدی در صحن جمهوری اسلامی قرار دارد. طرح کلی این ساعت کلمه جلاله الله (نشان جمهوری اسلامی) است که تزییناتی از آیات قرآن کریم نیز در آن به کاررفته است. در میانه این ساعت، شاخصی فلزی جای گرفته و در دو طرف آن، اعداد از ۱ تا ۸ درج شده‌اند. وقتی نور خورشید بر شاخص می‌تابد، سایه شاخص عددی را نشان می‌دهد. با گردش نور خورشید سایه شاخص نیز تغییر کرده، هنگام ظهر به کوتاه‌ترین حد خود می‌رسد و بر روی عدد صفر قرار می‌گیرد که نشان از ظهر شرعی است. تغییر سایه شاخص بر روی اعداد در جهت غرب و نزدیک شدن به عدد صفر نشان می‌دهد چه مقدار به ظهر شرعی مانده است و بر روی اعداد در جهت شرق و دور شدن از عدد صفر نشان می‌دهد چه مقدار از ظهر شرعی گذشته است.

A decorative blue shape with four rounded lobes, resembling a stylized flower or a traditional Islamic geometric pattern. It is centered on a white background. At the top and bottom points of the shape are small, intricate floral motifs in red, blue, and white. The Persian text "رواق‌های حرم مطهر" is written in white, elegant calligraphic script across the center of the blue shape.

رواق‌های حرم مطهر

بست شیخ طوسی

ورودی شیخ طوسی

صحن جمهوری اسلامی

مدرسه دو دره دار القرآن

دارالهدیه

مدرسه پرزاد

دارالتور

رواق غدیر

صحن غدیر

دارالهدیه
دارالرحمة

بست شیخ بهائی

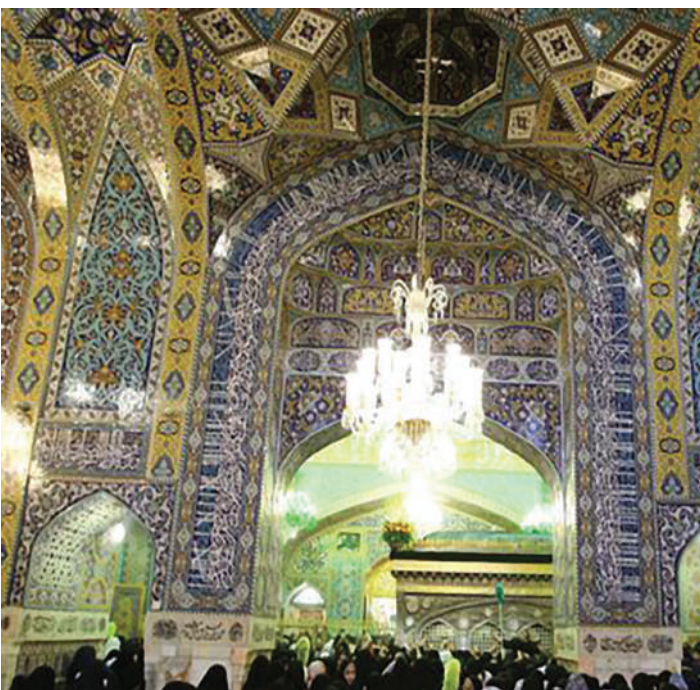
باب الهادی (ع)

رواق دارالحفاظ	
از شمال به روضه منوره، از جنوب به مسجد گوهرشاد، از شرق به دارالسلام و از غرب به دارالسیاده متصل است.	موقعیت
بانی این رواق بانو گوهرشاد بوده است. چون در قدیم محل تجمع حافظان و برپایی مراسم تلاوت قرآن و خطبه مخصوص حافظ بوده، به «دارالحفاظ» مشهور شده است.	توضیحات خاص

رواق حاتم خانی	
از شمال به رواق گنبد الله وردیخان، از جنوب به رواق دارالسلام، از شرق به رواق دارالسعادة و از غرب به روضه منوره متصل است.	موقعیت
به دست حاتم بیگ اردوبادی، از وزرای دوره صفویه، ساخته شده است.	توضیحات خاص

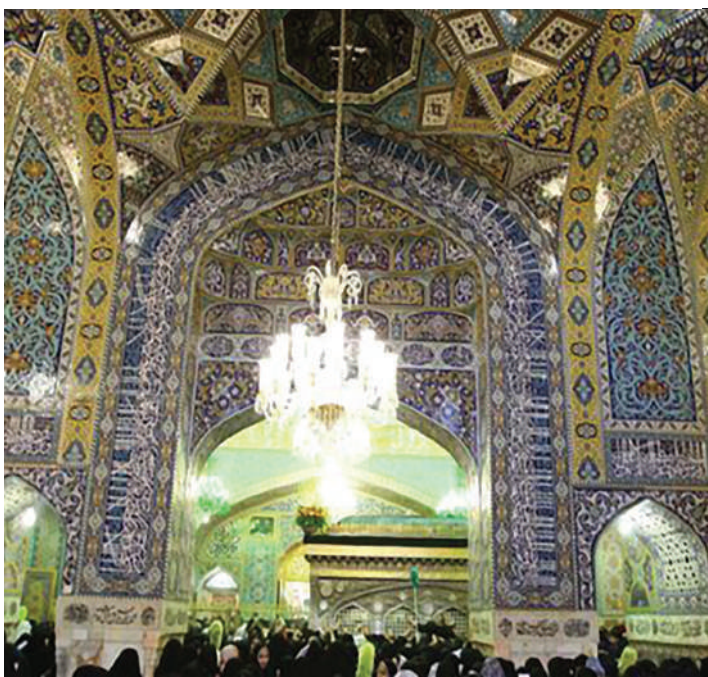

رواق دارالغیض	
از شمال به رواق توحیدخانه، از جنوب به روضه منوره، از شرق به رواق الله وردیخان و از غرب به رواق دارالشکر متصل است.	موقعیت
در قدیم به نام «مسجد ریاض» یا «مسجد زنانه» معروف بوده است.	توضیحات خاص

رواق دارالشرف	
از شمال به صحن انقلاب اسلامی و ایوان طلا، از جنوب به رواق دارالسیاده، از شرق به رواق دارالشکر و از غرب به رواق دارالولایه متصل است.	موقعیت

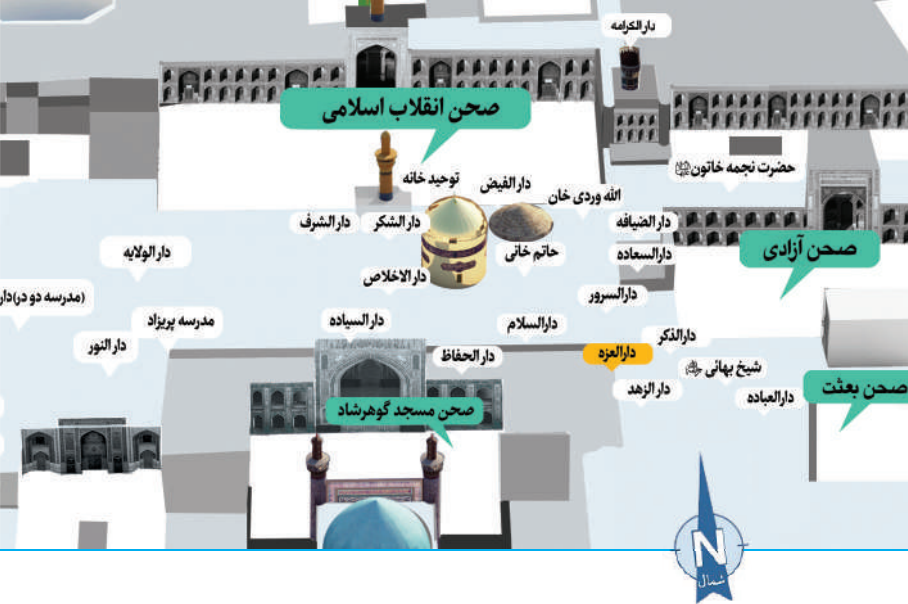

رواق دارالاحلاص	
از شرق به رواق دارالسیاده متصل است.	موقعیت
در قدیم به «مسجد زنانۀ بالاسر» معروف بوده است. بین این رواق و رواق دارالوایه پنجره ای فولادی نصب است.	توضیحات خاص

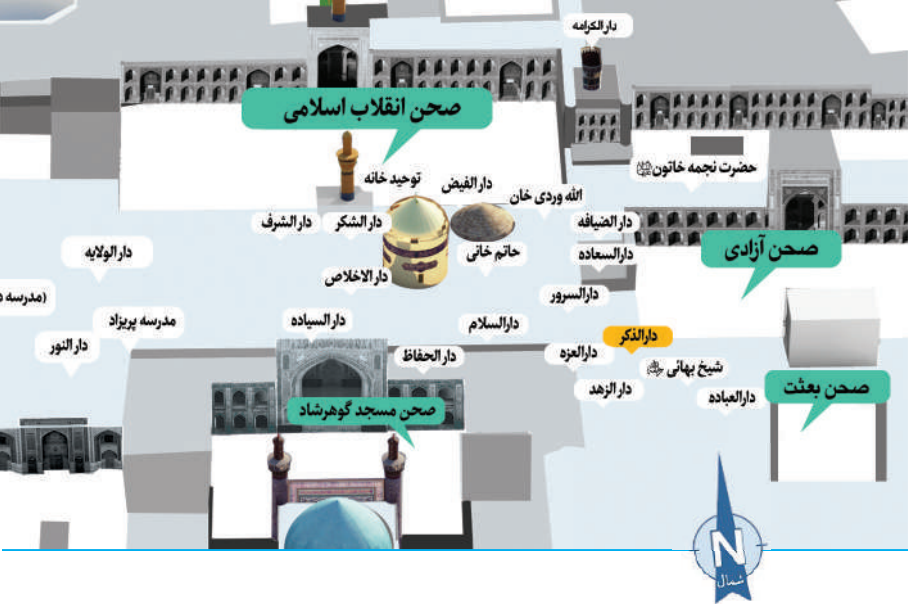

رواق دارالعزّه	
از شمال به رواق دارالسرور، از جنوب به شبستان گرم از مسجد گوهرشاد، از شرق به رواق دارالذکر و از غرب با اختلاف سطح به رواق دارالسلام متصل است.	موقعیت

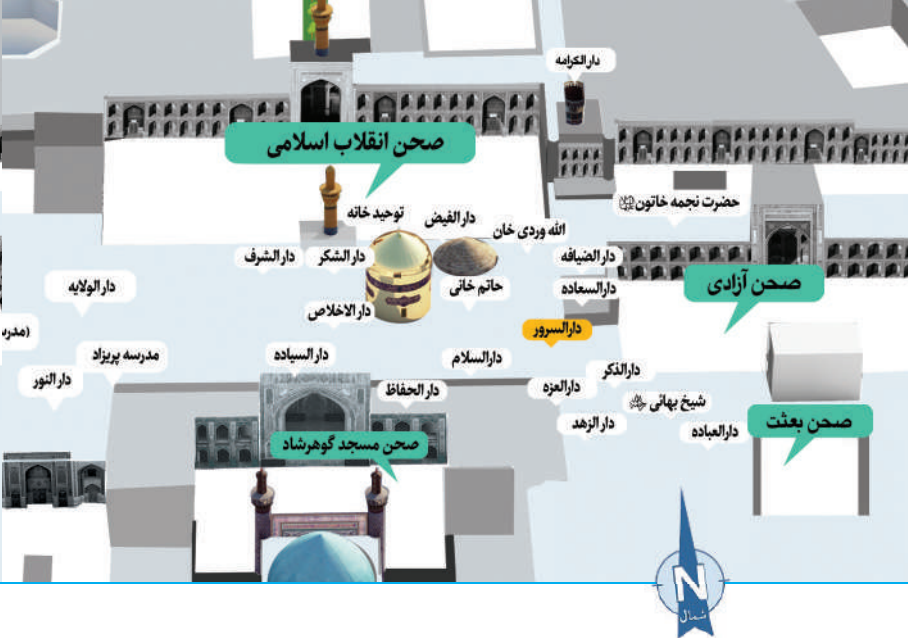

رواق دارالذکر	
از شمال به رواق دارالسرور، از جنوب به رواق دارالزهد، از شرق به صحن آزادی و از غرب به رواق دارالعزه متصل است.	موقعیت

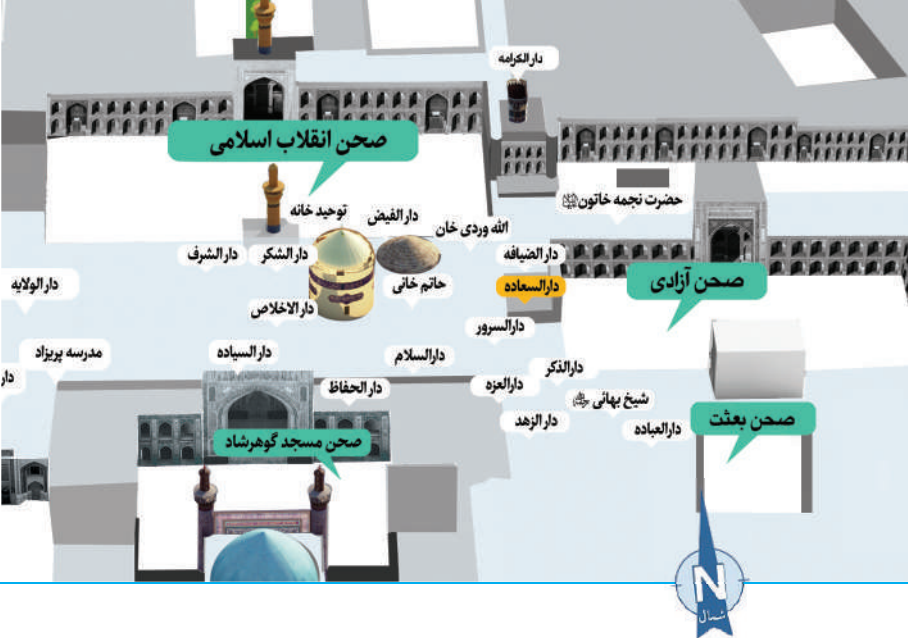

رواق دارالسرور	
از شمال به رواق دارالسعاده، از جنوب به دو رواق دارالذکر و دارالعزه، از شرق به صحن آزادی و از غرب به رواق دارالسلام متصل است.	موقعیت

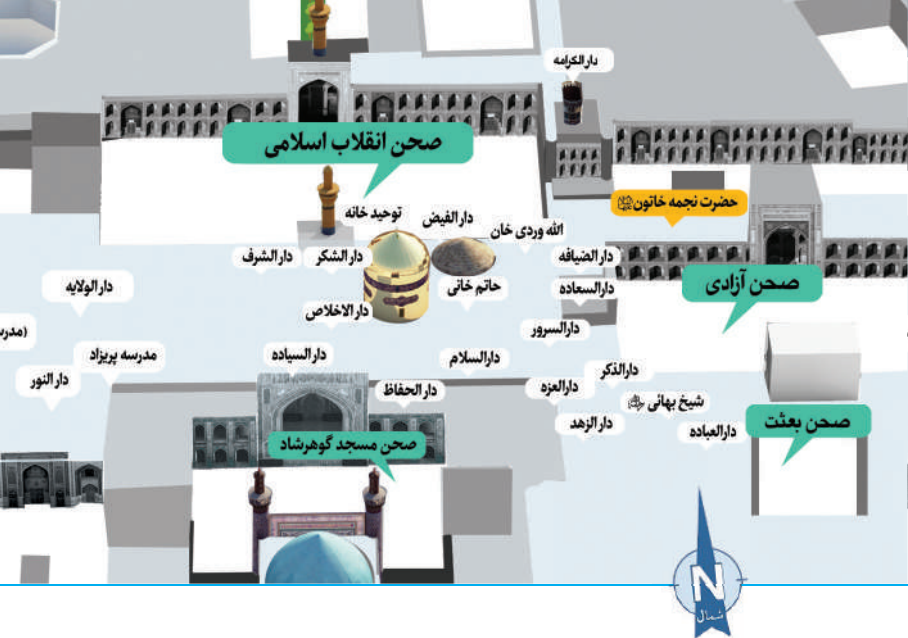

رواق دارالسعادة	
از شرق به ایوان طلای صحن آزادی و از غرب به رواق گنبد حاتم خانی و در نهایت به روضه منوره متصل است.	موقعیت

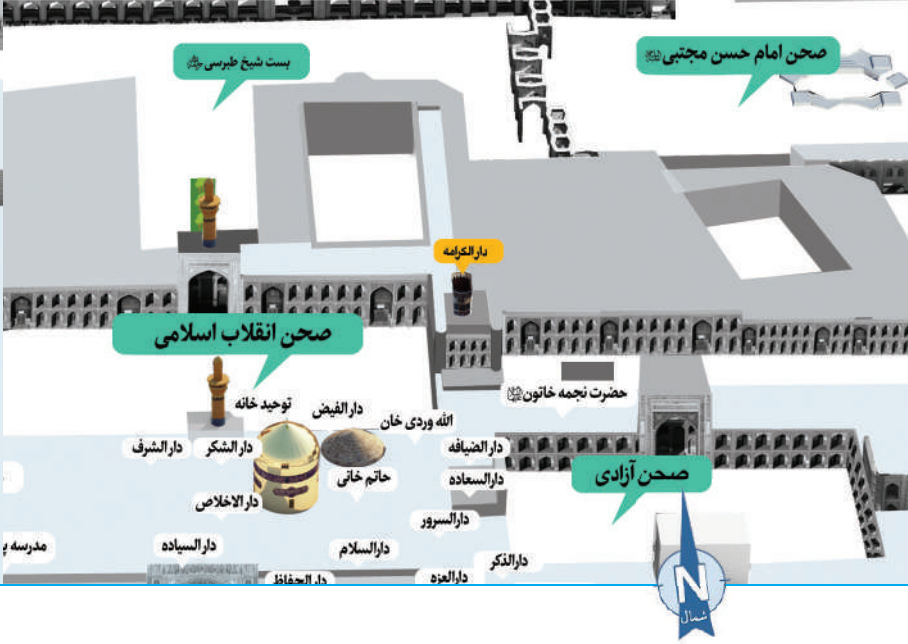

رواق حضرت نجمه خاتون

<p>از جنوب به صحن آزادی، از جنوب غربی به رواق دارالضیافه و از غرب به صحن انقلاب اسلامی متصل است.</p>	<p>موقعیت</p>
<p>نام قبلی این رواق «دارالحکمه» بوده است.</p>	<p>توضیحات خاص</p>

رواق دارالکرامه	
موقعیت	از غرب به صحن انقلاب اسلامی متصل است.

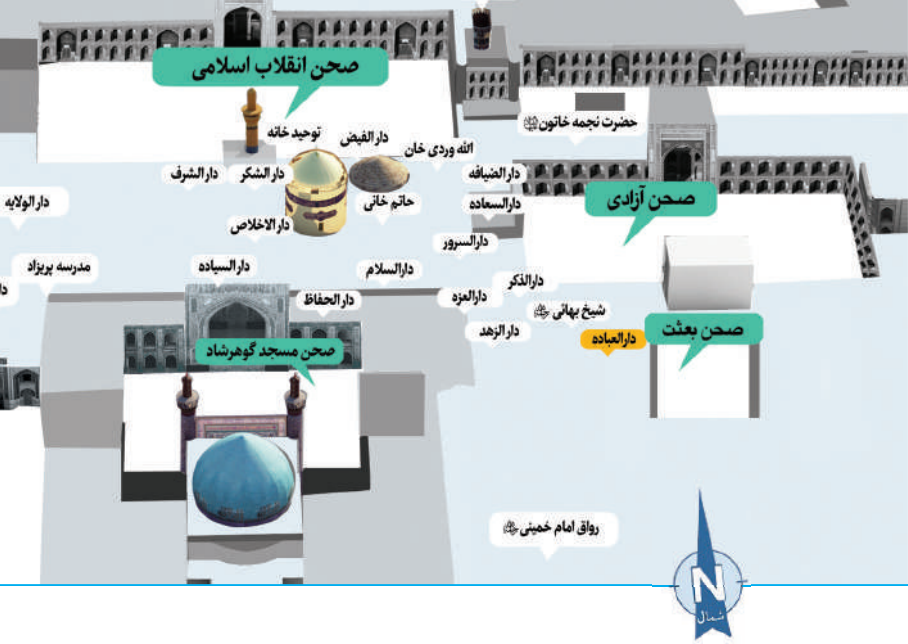
رواق شیخ بهایی	
موقعیت	از شمال به صحن آزادی، از جنوب به راهروی ولایت و رواق امام خمینی، از شرق به رواق دارالعباده و از غرب به رواق دارالزهد متصل است.
توضیحات خاص	مقبره شیخ بهایی در این رواق قرار دارد.

رواق دارالزهد	
از شمال به رواق دارالذکر، از جنوب به راهروی ولایت و رواق امام خمینی، از شرق به رواق شیخ بهایی و از غرب به شبستان گرم مسجد گوهرشاد متصل است.	موقعیت

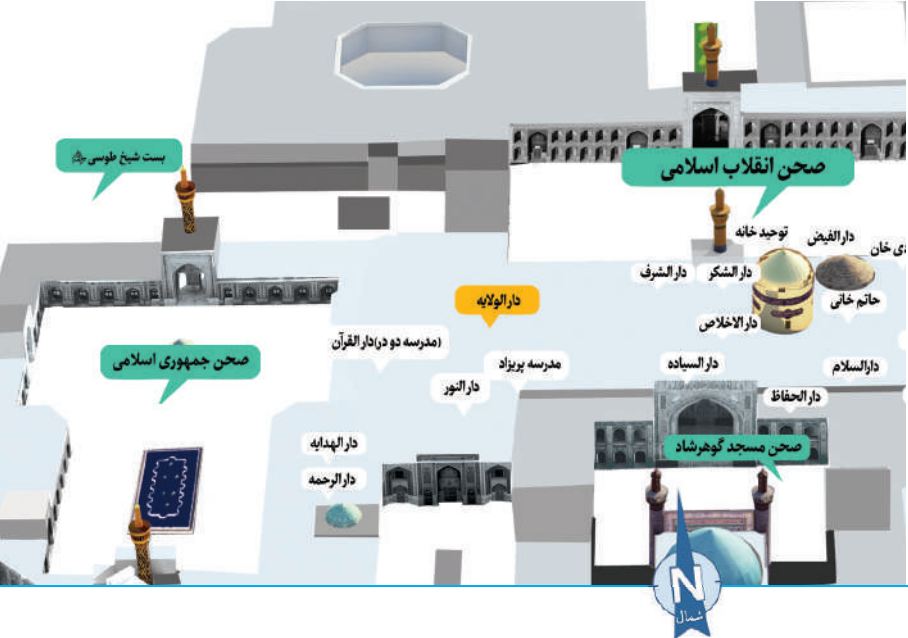

رواق دارالعباده	
از شمال به صحن آزادی، از جنوب به راهروی ولایت و رواق امام خمینی، از شرق به صحن بعثت و از غرب به رواق شیخ بهایی متصل است.	موقعیت

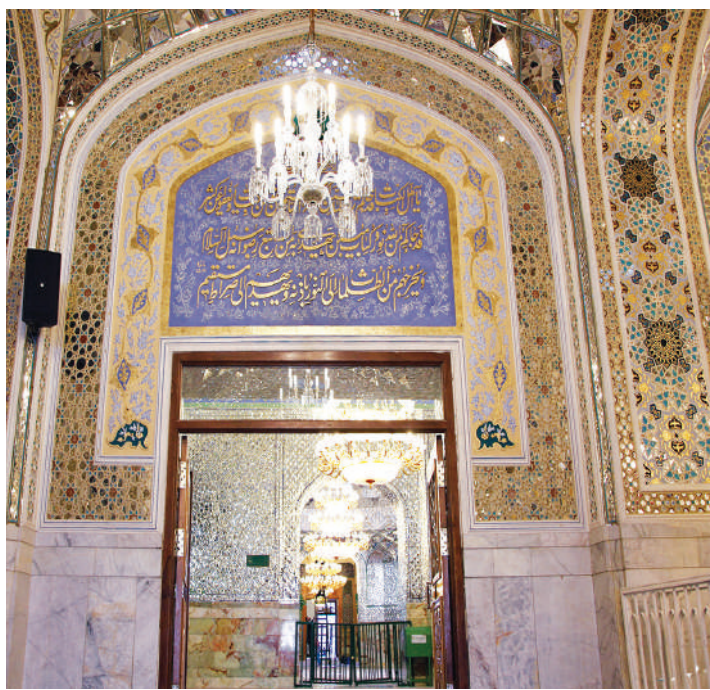

رواق دارالولایه	
از جنوب به شمال به صحن انقلاب اسلامی، از جنوب به رواق دارالنور، از شرق به رواق های دارالسیاده، دارالاحلاص و دارالشرف و از غرب به صحن جمهوری اسلامی متصل است.	موقعیت
بین این رواق و رواق دارالاحلاص پنجره ای فولادی نصب است.	توضیحات خاص

رواق دارالهدایه	
از شرق به بست شیخ بهایی و رواق دارالنور و از غرب به صحن جمهوری اسلامی متصل است.	موقعیت
این رواق محل اجرای برنامه‌های فرهنگی برای کاروان‌ها و گروه‌های زیارتی است.	توضیحات خاص

رواق دارالرحمه	
موقعیت	از شرق به بست شیخ بهائی و از غرب به صحن جمهوری اسلامی متصل است.
توضیحات خاص	این رواق محل ارائه خدمات فرهنگی به زائران غیرایرانی است.

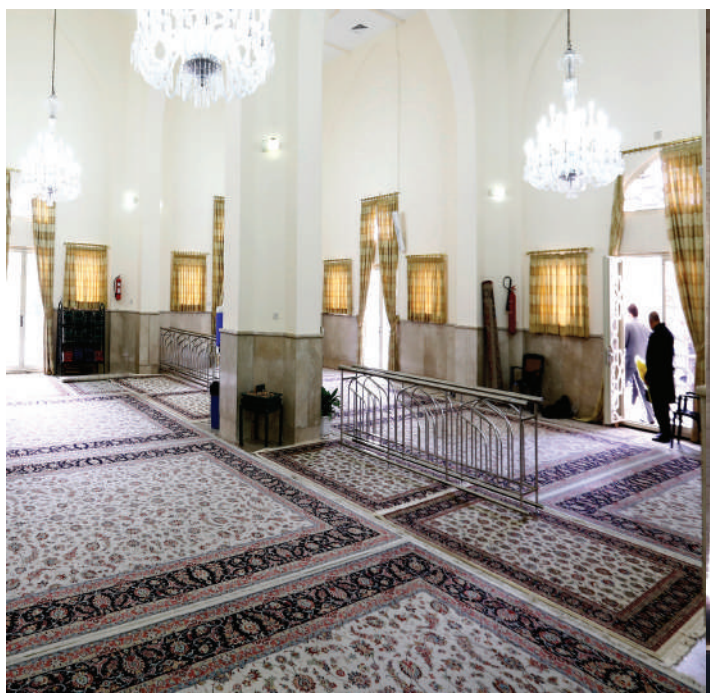
رواق دارالنور	
<p>از شمال به رواق دارالولایه و رواق زیرسطحی حضرت معصومه <small>علیها السلام</small> (از طریق راهپله)، از جنوب به بست شیخ بهایی <small>علیه السلام</small>، از شرق به مدرسه پریزاد، از جنوب شرقی به مسجد گوهرشاد و از غرب به دارالقرآن متصل است.</p>	موقعیت

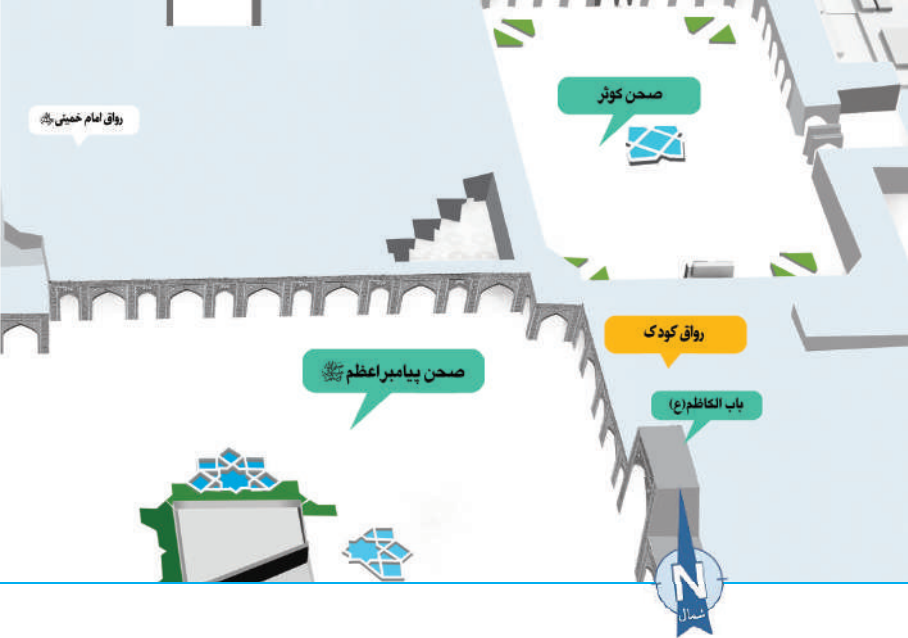

رواق غدیر	
از شرق به صحن جمهوری اسلامی و از جنوب به صحن غدیر متصل است.	موقعیت
توزیع گل‌های متبرک بالای ضریح مطهر و راهنمایی نصب نرم افزار «نسیم رضوان» برای دریافت دعوت نامه مهمان سرای حضرت در این رواق صورت می‌گیرد.	توضیحات خاص

رواق کودک (رواق کوثر)	
از غرب به صحن پیامبر اعظم متصل است.	موقعیت
رواق کودک ویژه کودکان جهت برنامه های فرهنگی فعالیت دارد.	توضیحات خاص

رواق‌های حرم مطهر

رواق‌های زیر سطحی

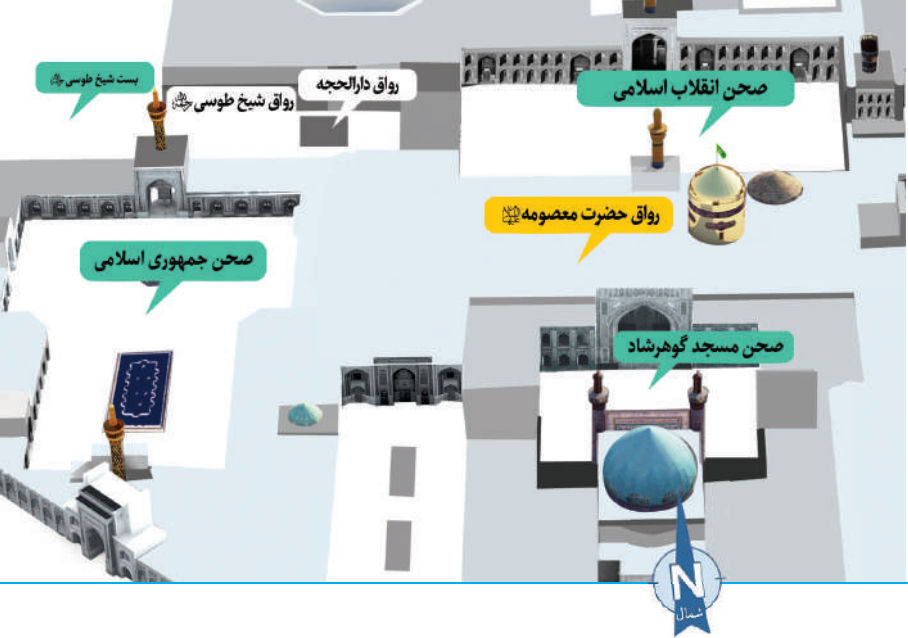

رواق های حرم مطهر (زیر سطحی)

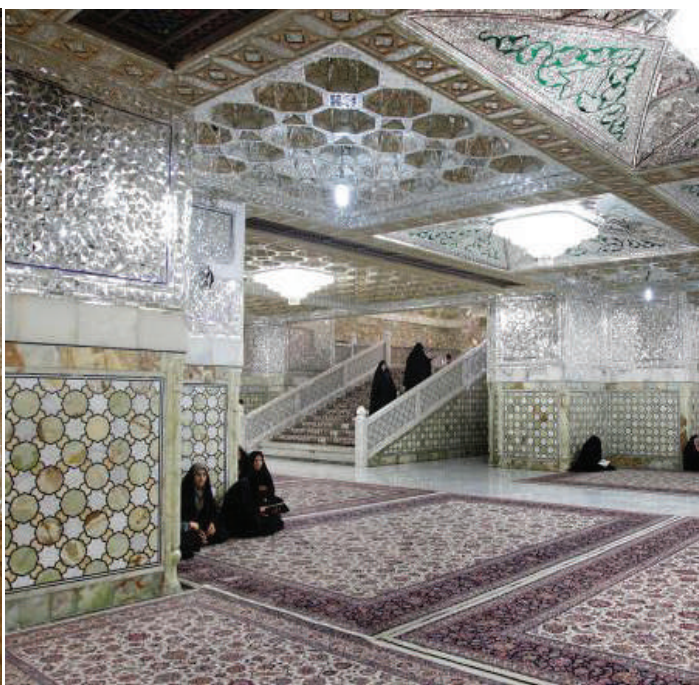

رواق حضرت معصومه	
<p>موقعیت</p> <p>طبقه زیرین رواق دارالولایه، از شمال به رواق دارالحجه و از جنوب از طریق پله‌ها به رواق دارالنور، دارالقرآن و مدرسه پریزاد متصل است.</p>	<p>توضیحات خاص</p> <p>راه تشریف به سرداب حرم مطهر در پشت پنجره فولاد ضلع شرقی این رواق قرار دارد.</p>

رواق دارالحجه <small>عقده تهران</small>	
موقعیت	طبقه زیرین صحن انقلاب اسلامی، از شرق به رواق و بست شیخ حر عاملی <small>رحمته</small> ، از غرب به رواق و بست شیخ طوسی <small>رحمته</small> و از جنوب از طریق پله به رواق های دارالضیافه و حضرت معصومه <small>رحمته</small> متصل است.
توضیحات خاص	در ضلع شمالی صحن انقلاب اسلامی و ضلع شمالی بست شیخ حر عاملی <small>رحمته</small> آسانسور برای تشریف افراد توان یاب و کهنسال با صندلی چرخ دار به این رواق قرار دارد.

رواق شیخ طوسی	
موقعیت	طبقه زیرین بست شیخ طوسی، از شرق به رواق دارالحجه و از غرب به بست شیخ طوسی متصل است.
توضیحات خاص	مراسم خطبه عقد دائم زوج‌های جوان در این رواق انجام می‌شود.

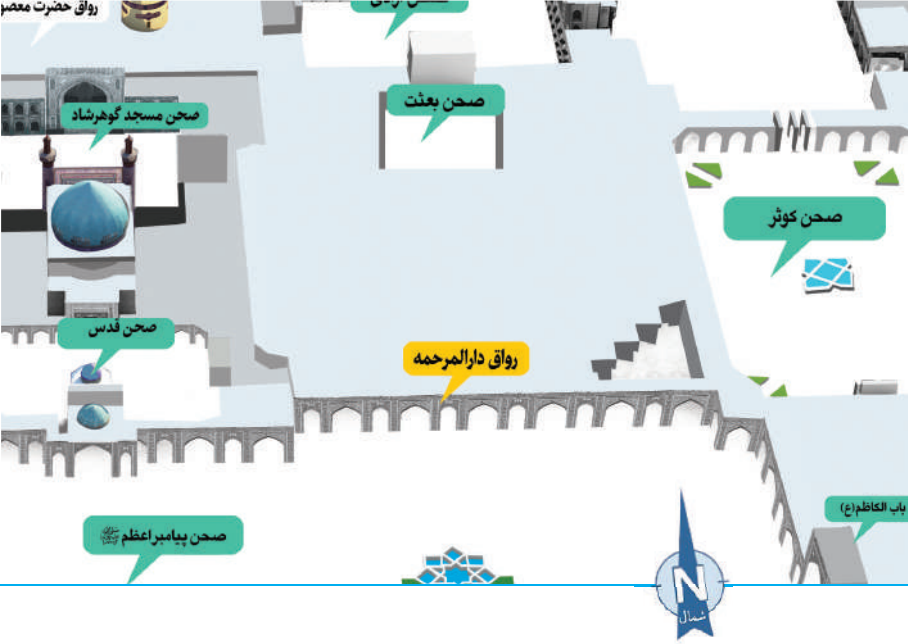

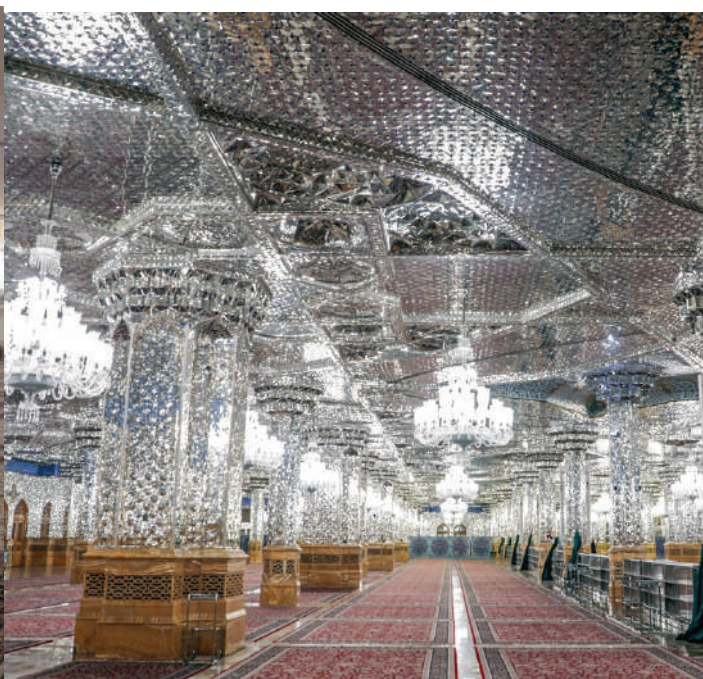

رواق شیخ حر عاملی	
<p>طبقه زیرین بست شیخ حر عاملی، از شرق به بست شیخ حر عاملی و از غرب به رواق دارالحجه متصل است.</p>	موقعیت

رواق دارالمرحمه	
<p>طبقه زیرین رواق امام خمینی <small>رحمته</small>، از شمال به صحن بعثت و رواق امام خمینی <small>رحمته</small> و از جنوب به صحن پیامبر اعظم <small>رحمته</small> متصل است.</p>	موقعیت

رواق حضرت زهرا	
<p>طبقه زیرین فضای بین صحن آزادی، بست شیخ حر عاملی و ورودی شهید نواب صفوی، از شرق به بست شیخ حر عاملی و از غرب به صحن آزادی متصل است.</p>	موقعیت
<p>تشریف به این رواق از ابتدای بست شیخ حر عاملی و ضلع شرقی صحن آزادی امکان پذیر است. مراسم سخنرانی و برنامه‌های ویژه خاوران در این رواق برگزار می‌شود.</p>	توضیحات خاص

صحن های حرم مطهر

صحن امام حسن مجتبیٰ

صحن انقلاب اسلامی

صحن آزادی

صحن بعثت

صحن مسجد گوهرشاد

صحن قدس

صحن کوثر

صحن پیامبر اعظم

صحن انقلاب اسلامی (صحن عتیق، کهنه، اسماعیل طلایی)

از سمت شمال به بست و ورودی شیخ طبرسی، از شرق به بست شیخ حر عاملی و ورودی نواب صفوی و از غرب به بست و ورودی شیخ طوسی متصل است.	موقیت
سقاخانه، ایوان ساعت، نقاره خانه، پنجره فولاد معروف، دو گلدسته طلا و ایوان طلای نادری	نمادهای مشهور
این صحن از نظر تاریخی مربوط به دوره تیموری و صفویه است. طبقه زیرین این صحن رواق دارالحججه <small>عقبه</small> قرار دارد.	توضیحات خاص

صحن آزادی (صحن نو)

از شمال به بست شیخ حر عاملی ع و از جنوب به صحن بعثت و رواق های شیخ بهایی ع، امام خمینی ع، و دارالمرحمه و از شرق به ورودی خیابان شهید نواب صفوی ع و از غرب به رواق های منتهی به روضه منوره متصل است.

موقعیت

ایوان طلای ناصری، ایوان ساعت، سنگاب و وسط حوض

نمادهای مشهور

گوشه شمال شرقی این صحن به رواق حضرت زهرا ع و بهشت ثامن الائمه ع راه دارد.

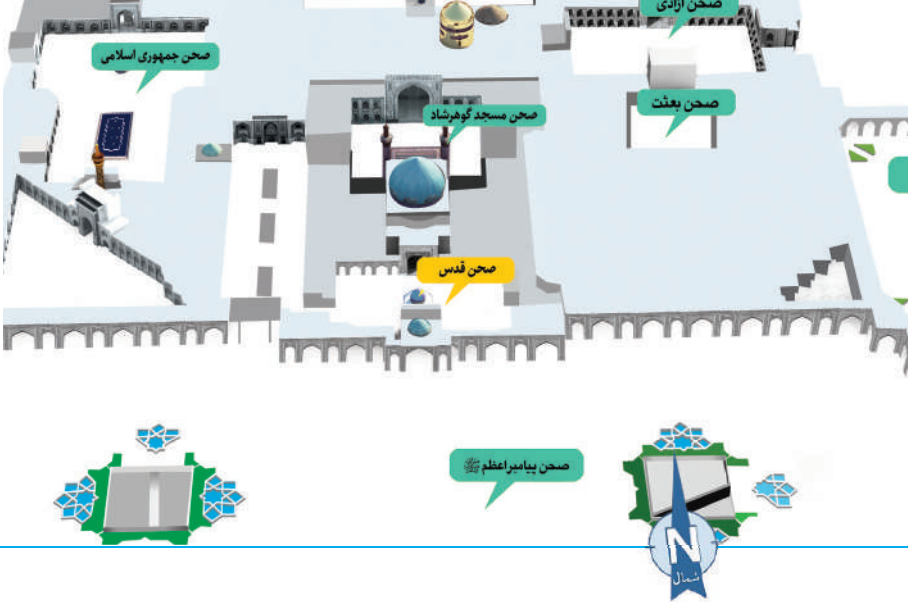
توضیحات خاص

صحن جمهوری اسلامی	
موقعیت	از شمال به بست شیخ طوسی <small>علیه السلام</small> ، از جنوب به صحن پیامبر اعظم <small>صلی الله علیه و آله</small> و از غرب به ورودی خیابان آیت الله شیرازی <small>علیه السلام</small> و صحن غدیر دسترسی دارد.
نمادهای مشهور	ساعت آفتابی، پنجره فولاد، ایوان طلا، سقاخانه و دو گلدسته طلا
توضیحات خاص	دو طرف ایوان غربی این صحن به بهشت ثامن الائمه <small>علیه السلام</small> ۳ راه دارد.

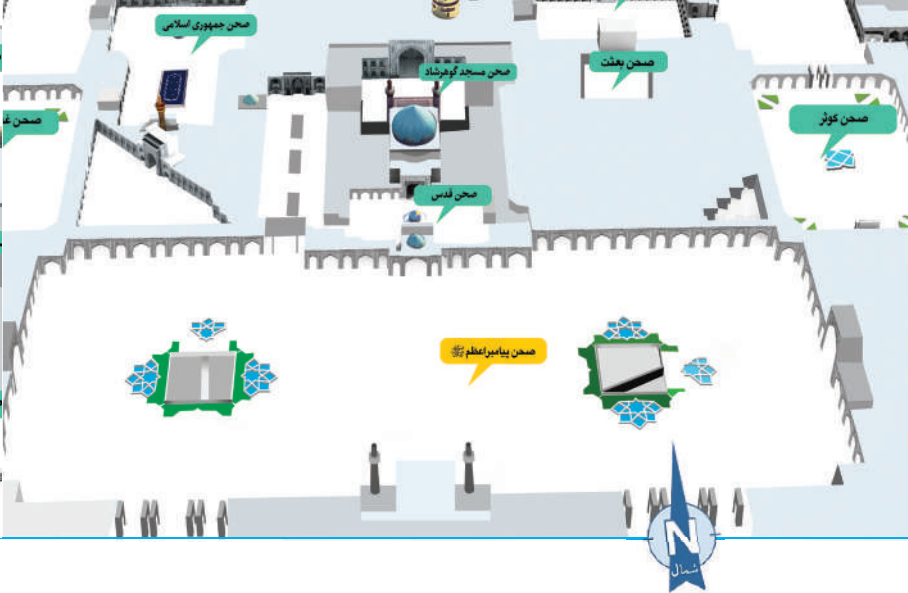

صحن قدس	
از شمال به مسجد گوهرشاد، از جنوب به صحن پیامبر اعظم <small>ﷺ</small> ، از غرب به بست شیخ بهایی <small>ﷺ</small> و از شرق به رواق امام خمینی <small>ﷺ</small> متصل است.	موقعیت
سقاخانه‌ای با نام قبة الصخرة در قدس شریف	نمادهای مشهور
طبقه زیرین صحن قدس بهشت ثامن الائمه <small>ﷺ</small> ۲ قرار دارد.	توضیحات خاص

صحن پیامبر اعظم (جامع رضوی)	
موقعیت	از شمال به رواق امام خمینی <small>رحمته</small> ، صحن قدس و رواق زیرسطحی دارالمرحمه، از شمال شرقی به صحن کوهن، از شمال غربی به صحن غدیر، از جنوب شرقی به باب الرضا <small>رضاه</small> و خیابان امام رضا <small>رضاه</small> ، از جنوب غربی به باب الجواد <small>جواد</small> و خیابان شهید اندرزگو (خسروی نو)، از شرق به باب الکاظم <small>کاظم</small> و از غرب به باب الهادی <small>هادی</small> متصل است.
نمادهای مشهور	سه ایوان، شش گلدسته، بلندترین گلدسته‌های حرم بر فراز ایوان ولی عصر <small>عجله تعالی فرجه</small> به ارتفاع ۷۰ متر
توضیحات خاص	این صحن بزرگ‌ترین صحن حرم مطهر است. همچنین به پارکینگ‌های ۱ و ۲ راه دارد.

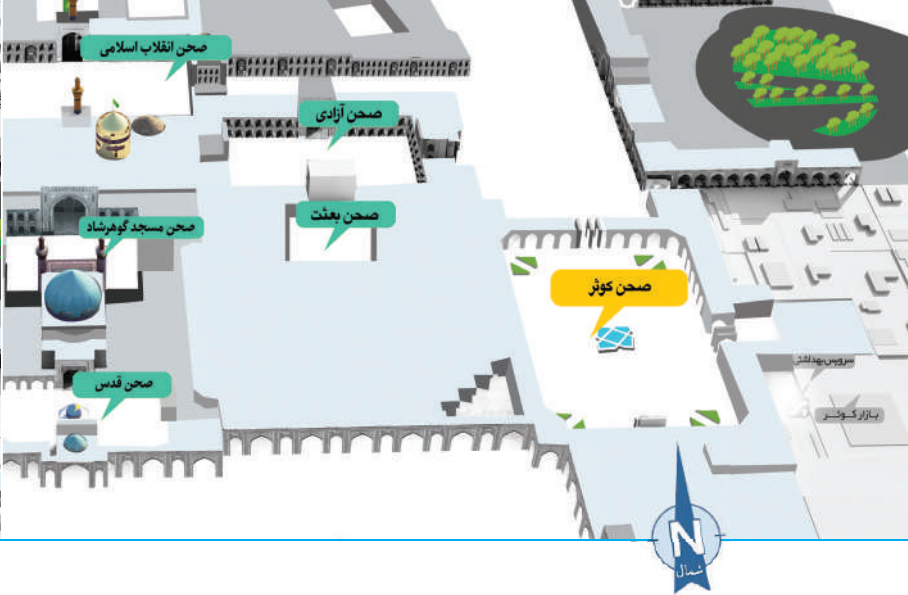

صحن غدیر

<p>از شمال به بست شیخ طوسی <small>رحمته</small> و ورودی خیابان آیت الله شیرازی <small>رحمته</small>، از جنوب شرقی به صحن پیامبر اعظم <small>علیه السلام</small>، از شرق به صحن جمهوری اسلامی و از غرب به خیابان آیت الله واعظ طبسی <small>رحمته</small> متصل است.</p>	<p>موقعیت</p>
<p>مهمان سرای غدیر در این صحن قرار دارد. در فصل تابستان برنامه های ویژه زائرین عرب زبان در این صحن برگزار می گردد.</p>	<p>توضیحات خاص</p>

صحن کوثر	
موقعیت	از شمال به بست شیخ حر عاملی و خیابان شهید نواب صفوی، از جنوب غربی به صحن پیامبر اعظم و از شرق به کوچه عباسقلی خان متصل است.
توضیحات خاص	دفتر معاونت اماکن متبرکه در ضلع جنوبی و مجموعه موزه‌های حرم مطهر رضوی در ضلع غربی این صحن قرار دارد.

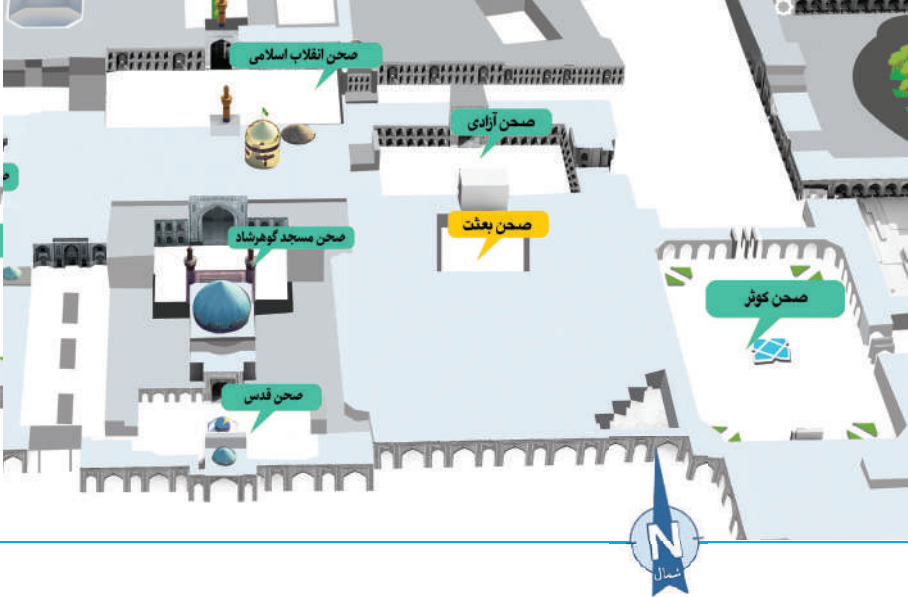

صحن امام حسن مجتبیٰ (هدایت)

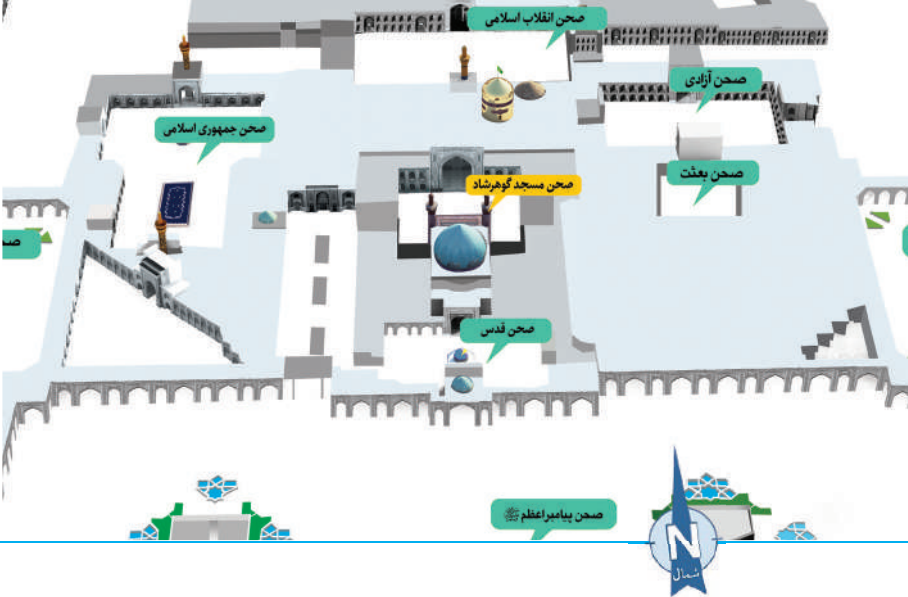
<p>از جنوب به بست شیخ حر عاملی، ورودی خیابان شهید نواب صفوی و دانشگاه علوم اسلامی رضوی، از غرب به بست شیخ طبرسی و ورودی خیابان طبرسی و از شرق به بازارچه هدایت و هتل قصر الضیافه و ساختمان شماره ۲ دانشگاه رضوی متصل است.</p>	<p>موقعیت</p>
<p>این صحن به پارکینگ ۳ راه دارد.</p>	<p>توضیحات خاص</p>

صحن بعثت	
از جنوب به رواق امام خمینی <small>علیه السلام</small> و رواق دارالمرحمه، از شمال به صحن آزادی و از غرب به رواق دارالعباده و راهروی ولایت متصل است.	موقعیت
کوچک‌ترین صحن حرم و بخشی از صحن موزه قدیم است.	توضیحات خاص

صحن مسجد گوهرشاد	
از شمال به رواق‌های دارالحفاظ و دارالسیاده، از جنوب به صحن قدس، از شرق به رواق امام خمینی <small>علیه السلام</small> و از غرب به بست شیخ بهایی <small>علیه السلام</small> متصل است.	موقعیت
ایوان مقصوره و منبر امام زمان <small>علیه السلام</small> در داخل ایوان	نمادهای مشهور
صحن گوهرشاد جزء مسجد است و حکم مسجد را دارد. تشریف زائرین توان یاب و کهنسال با ویلچر به روضه منوره از طریق این صحن امکان پذیر است.	توضیحات خاص

ردیف	نام شخصیت	مکان دفن
۱	فضل بن حسن بن فضل، معروف به شیخ طبرسی <small>رحمته</small>	ضلع شمالی حرم مطهر، ابتدای خیابان طبرسی
۲	شیخ محمد عارف عباسی <small>رحمته</small> ، معروف به پیر پالان دوز	ضلع شمال شرقی حرم مطهر، ابتدای خیابان نواب صفوی
۳	بهاء الدین محمد، معروف به شیخ بهایی <small>رحمته</small>	رواق شیخ بهایی <small>رحمته</small> ، حدفاصل صحن آزادی و رواق امام خمینی <small>رحمته</small>
۴	محمد بن حسن بن علی، معروف به شیخ حر عاملی <small>رحمته</small>	ضلع شمال شرقی صحن انقلاب اسلامی
۵	آیت الله حاج شیخ هاشم قزوینی <small>رحمته</small>	سمت راست ایوان طلای صحن آزادی، کفشداری شماره ۶، راهروی رواق دارالضیافه
۶	حاج شیخ حسنعلی مقدادی اصفهانی <small>رحمته</small> ، مشهور به نخودکی	ضلع شمالی رواق دارالحججه، پلاک ۱۱ و ابتدای راهروی ایوان شمالی صحن انقلاب اسلامی
۷	آیت الله سید محمد هادی حسینی میلانی <small>رحمته</small>	رواق دارالشکر
۸	علامه محمد تقی جعفری <small>رحمته</small>	رواق دارالزهد
۹	شهید سید عبدالکریم هاشمی نژاد <small>رحمته</small>	رواق دارالسلام
۱۰	آیت الله عباس واعظ طبسی <small>رحمته</small>	رواق دارالشکر
۱۱	شهادی عاشورای حرم رضوی	صحن جمهوری اسلامی، بهشت ثامن الاثمه <small>علیهم السلام</small> ۳، بلوک ۲۷
۱۲	حاج شیخ جعفر مجتهدی <small>رحمته</small>	صحن آزادی، غرفه ۱۶۹

ردیف	نام شخصیت	مکان دفن
۱۳	آیت الله سیدعباس ابوترابی <small>رحمته</small>	صحن آزادی، غرفه ۱۶۹
۱۴	آزاده مجاهد حجت الاسلام والمسلمین سید علی اکبر ابوترابی <small>رحمته</small>	صحن آزادی، غرفه ۱۶۹
۱۵	علامه سیدمحمدحسین حسینی تهرانی <small>رحمته</small>	صحن انقلاب اسلامی، جلوی غرفه ۱۰۶
۱۶	آیت الله شیخ حسنعلی مروارید <small>رحمته</small>	رواق دارالسرور
۱۷	آیت الله میرزا علی فلسفی <small>رحمته</small>	رواق دارالسرور
۱۸	حاج سید ابوالحسن حافظیان <small>رحمته</small>	رواق دارالسرور
۱۹	آیت الله میرزا حبیب الله گلیپایگانی <small>رحمته</small>	رواق دارالسلام
۲۰	آیت الله سید جواد خامنه‌ای <small>رحمته</small>	رواق دارالفیض
۲۱	حاج حسین ملک <small>رحمته</small>	رواق دارالحفاظ
۲۲	آیت الله فقیه سبزواری <small>رحمته</small>	باغ رضوان
۲۳	آیت الله کوهستانی <small>رحمته</small>	رواق دارالولایه
۲۴	حاجیه خانم طاهایی (مؤسس مکتب نرجس)	رواق دارالعباده

• آیین‌های حرم مطهر رضوی •

برگزاری آیین‌ها و مراسم ویژه در حرم مطهر رضوی یکی از سنت‌های جذاب و قدیمی است که قرن‌هاست در آستان قدس رضوی اجرا می‌شود و آداب خاص خود را دارد که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. غبارروبی

این آیین با تشریفات و مقدمات مخصوص، چند نوبت در سال و معمولاً هم‌زمان با اعیاد مذهبی یا میلاد ائمه معصومین (علیهم‌السلام) برگزار می‌شود.

در روز و ساعتی معین، ابتدا روضه منوره رضوی خلوت و همه درهای آن بسته و به اصطلاح «قُزُق» می‌شود. سپس تولیت معزز آستان در ضریح مطهر را می‌گشاید و به تدریج نذورات مردم را از داخل آن جمع‌آوری می‌کند. این نذورات برای حمل به خزانه حضرت، در کیسه‌های مخصوص قرار می‌گیرد. پس از آن، درون ضریح و مضجع منور با عطر و گلاب شسته می‌شود.

طنین تلاوت قرآن کریم و مداحی و مرثیه‌خوانی برای اهل بیت (علیهم‌السلام) طی برگزاری این آیین معنوی، بر فضا حکم فرماست. شرح مراسم نیز هر نوبت در صورت جلسه‌ای تنظیم و به امضای تولیت معزز و دیگر مقامات شرکت‌کننده در آیین می‌رسد. در پایان مراسم نیز، به هریک از حاضران مقداری غبار داخل ضریح مطهر یا نبات متبرک. اهدا می‌شود.

۲. مراسم صُفّه

بر اساس شواهد موجود، از ابتدای شهادت و خاک‌سپاری پیکر پاک امام رضا (علیهم‌السلام)، قرائت قرآن کریم در روضه منوره رضوی معمول و دایر بوده است. هنگامی که محمدخان شیبانی، سلطان ازبک، خراسان را از تیموریان گرفت، در سال ۹۱۰ ق به قصد زیارت به مشهد مقدس آمد و ضمن زیارت مرقد منور امام رضا (علیهم‌السلام)، مقرر کرد حفاظ در بیرون قبّه، قرآن قرائت کنند. در سال ۱۲۶۷ ق، فردی نیکوکار به نام امام‌وردی خان بیات مختاری، از این سنت استقبال کرد و طی وقف‌نامه‌ای، عواید موقوفه‌ای را برای مخارج این آیین تعیین کرد. او در این وقف‌نامه مقرر کرد که حفاظ در رواق توحیدخانه، هر صبح و شام کلام‌الله مجید را تلاوت کنند و فقرات دوازده‌بند و صلوات چهارده معصوم (علیهم‌السلام) از منشئات خواجه نصیرالدین طوسی (رحمته‌الله) نیز خوانده شود.

هم‌اکنون آیین صَفَه هر روز با حضور خدام و فراشان و تعدادی از دربانان و کفشداران کشیک روز در رواق دارالسلام، دارالزهد یا به صلاحدید سرکشیک خدام، در رواق‌های دیگر در دو نوبت صبح بعد از مراسم تحویل کشیک و شب بلافاصله بعد از نماز مغرب و عشا، برگزار می‌شود.

۳. مراسم تحویل کشیک

هر روز حدود ساعت ۶ صبح که مدت خدمت کشیک قبلی تمام می‌شود و نوبت کشیک بعدی فرا می‌رسد، همه خدمه هر دو کشیک، اعم از خادم و فراش و دربان، به صلاحدید سرکشیک خدام در یکی از رواق‌های حاتم‌خانی، حضرت نجمه‌خاتون (علیها السلام)، رواق دارالحجه (علیها السلام) یا صحن آزادی حاضر می‌شوند و در دو صف، به ترتیب خدام و دربانان و فراشان با حالت احترام مقابل یکدیگر می‌ایستند. سپس سرکشیک یا معاون کشیکی که نوبت کشیکش پایان یافته، با صدای رسا، خطبه‌ای دربردارنده ستایش پروردگار، ثنای ائمه اطهار (علیهم السلام)، ذکر نام مبارک حضرت ثامن الائمه (علیه السلام) و امام‌زمان (علیه السلام) و طلب مغفرت برای عموم مسلمانان، به‌ویژه امام خمینی (رحمته الله) و آرزوی سلامتی برای همه خدمتگزاران، به‌ویژه رهبر معظم انقلاب، مدظله العالی، قرائت می‌کند.

پس از آن، همه خدمه بابت توفیق خدمتگزاری، سجده شکر به جا می‌آورند و خدمه کشیکی که خدمتشان به پایان رسیده، با خدمه‌ای که خدمتشان شروع شده، مصافحه می‌کنند.

۴. نقاره‌نوازی

آیین نواختن نقاره از اواسط قرن نهم هجری در حرم مطهر رضوی مرسوم شده است. امروزه به‌جز ایام سوگواری و شهادت معصومین (علیهم السلام) و دو ماه محرم و صفر که نقاره تعطیل است، در شبانه‌روز دو نوبت، بیست دقیقه قبل از طلوع و غروب آفتاب، نوبت‌چیان نقاره می‌زنند. نقاره و کرنا با آهنگی خاص به‌نشانه هشدار پایان وقت نماز به صدا درمی‌آید و با نواختن آخرین ضربات، طلوع و غروب خورشید را اعلام می‌کند. در ایام ولادت معصومین (علیهم السلام) و اعیاد مذهبی، شب و صبح روز عید و نیز لحظه تحویل سال، نقاره شادمانی نواخته می‌شود. نقاره‌خانه حرم مطهر در مناسبت‌های دیگر هم به صدا درمی‌آید: سحرهای ماه مبارک رمضان، حدود یک ساعت قبل از اذان صبح و نیز بعد از اثبات کراماتی، مثل شفای بیماران، که در حرم مطهر رخ می‌دهد.

۵. آیین خطبه شب شهادت

شب عاشورا و شب شهادت امام رضا علیه السلام، صحن انقلاب اسلامی شاهد برگزاری این آیین است.

تولیت معزز آستان قدس رضوی از مقامات کشوری و لشکری، رجال، شخصیت‌های معروف، خانواده معظم شهدا و ایثارگران و خدام برای حضور در این مراسم دعوت می‌کند. عزاداران دعوت شده بعد از اقامه نماز مغرب و عشا، در رواق مبارک حضرت نجمه خاتون علیها السلام گرد هم می‌آیند. ابتدا مراسم سخنرانی و ذکر توسل در رواق برگزار می‌شود. پس از آن، خدمه با حالت خضوع و شمع و لاله در دست، با نظم در جای مخصوص خود دورتادور صحن انقلاب اسلامی می‌ایستند و آیین معنوی خطبه خوانی برگزار می‌شود.

۶. شام غریبان

مراسم معنوی شام غریبان که در شام شهادت حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام و امام رضا علیه السلام برگزار می‌شود، از آیین‌های باشکوه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی است. در این مراسم، همه خدمه در سازمان مرکزی آستان قدس رضوی اجتماع می‌کنند و بعد از نماز مغرب و عشا، اشعار حزن‌انگیزی را که باید در مسیر بخوانند، تمرین می‌کنند. سپس چهارده نفر از دربانان که لاله‌ها را در دست دارند، در دو طرف در جلوی هیئت و دیگران نیز با نظمی خاص، پشت سر آنان به طرف حرم مطهر رضوی حرکت می‌کنند. خدمه پس از ورود به حرم مطهر با عبور از بست شیخ طوسی رحمته الله علیه، در بخشی از صحن انقلاب اسلامی که قُزُق شده مستقر شده و مراسم عزاداری برگزار می‌شود.

۷. مراسم تعویض پرچم

در ایام سوگواری ائمه اطهار علیهم السلام و ماه‌های محرم و صفر، پرچم گنبد مطهر رضوی و پرچم‌های نصب شده در ورودی‌های حرم مطهر عوض می‌شوند و به رنگ مشکی درمی‌آیند. هم‌زمان با تعویض پرچم گنبد مطهر، پوش ضریح مطهر که پارچه مخمل سبزرنگی است نیز تعویض می‌شود و پارچه مخمل مشکی جای آن را می‌گیرد.

A decorative blue shape with four rounded lobes, resembling a stylized flower or a traditional Islamic geometric pattern. It is centered on a white background. The shape is filled with a solid blue color. At the top and bottom points of the shape, there are small, intricate floral motifs in red, white, and blue. In the center of the blue shape, the Persian text "خدمات رفاهی" is written in white, elegant calligraphic script.

خدمات رفاهی

- دفتربیداشدگان و رسیدگی به امور گمشدگان
- فروشگاه
- ماشین های زائر بر
- وضو خانه خواهران
- دفتر امانات وسایل
- دفتر فوریت های پزشکی
- دفتر تحویل صندلی چرخدار
- دفتر پاسخگویی به سوالات شرعی برادران
- کفشداری
- دفتر پاسخگویی به سوالات شرعی خواهران
- سرویس های بهداشتی
- حکایت آفتاب
- پاکینگ
- پایگاه آداب و زیارت شهید هاشمی نژاد

۱. سرویس های بهداشتی

ردیف	مکان
۱	خروجی صحن غدیر و باب الهادی (علیه السلام)، طبقه پایین بازار غدیر
۲	خروجی باب الجواد (علیه السلام) و پارکینگ شماره ۱
۳	خروجی باب الرضا (علیه السلام) و پارکینگ شماره ۱
۴	خروجی صحن کوثر و باب الکاظم (علیه السلام)، طبقه پایین بازار کوثر
۵	صحن امام حسن مجتبی (علیه السلام) و پارکینگ شماره ۳
۶	بالاگذر طبرسی ضلع غربی
۷	باغ رضوان پشت مقبره علامه طبرسی (رحمته الله)
۸	ضلع شمالی ورودی شیخ طوسی (رحمته الله)
۹	ضلع شمالی دوربرگردان و بالاگذر شیخ طوسی (رحمته الله)، جنب پارکینگ شماره ۴
۱۰	ابتدای بست شیخ طوسی جنب ساختمان کتابخانه مرکزی
۱۱	حدافاصل صحن پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) و صحن غدیر به صورت موقت کانکسی
۱۲	بست شیخ حر عاملی روبروی مهمانسرا

۲. وضوخانه ویژه خواهران

موقعیت	مکان
ضلع شمالی صحن	صحن انقلاب اسلامی
ضلع شمالی صحن	صحن آزادی
ضلع شمالی صحن	صحن جمهوری اسلامی
کنار راهروی شبستان تبریزی	صحن قدس
ضلع شمالی صحن، کنار راهروی ورودی به صحن قدس	صحن پیامبر اعظم
داخل رواق	رواق حضرت زهرا (علیها السلام)

۳. دفاتر امانات نقدی و اشیاء ارزشمند

ردیف	موقعیت
۱	ورودی شیخ طوسی (رحمته الله)
۲	ورودی شیخ طبرسی (رحمته الله)

ورودی نواب صفوی	۳
صحن آزادی	۴
رواق دارالحجه <small>علیه السلام</small>	۵
صحن جمهوری اسلامی (اتاق ۱۲۵، کنار دارالقرآن)	۶
صحن انقلاب اسلامی (کنار کفشداری ۲)	۷
ورودی باب الرضا <small>علیه السلام</small>	۸
ورودی باب الجواد <small>علیه السلام</small>	۹

۴. دفاتر امانات وسایل

موقعیت	ردیف
شرق باب الرضا <small>علیه السلام</small>	۱
غرب باب الرضا <small>علیه السلام</small>	۲
غرب باب الرضا <small>علیه السلام</small> ، دفتر چمدانی	۳
شرق باب الجواد <small>علیه السلام</small>	۴
غرب باب الجواد <small>علیه السلام</small>	۵
باب الهادی <small>علیه السلام</small>	۶
ورودی صحن غدیر	۷
ورودی شیخ طوسی <small>رحمته</small>	۸
ورودی باغ رضوان	۹
ورودی شیخ طبرسی <small>رحمته</small> ، ضلع غربی	۱۰
ورودی شیخ طبرسی <small>رحمته</small> ، ضلع شرقی	۱۱
بازارچه هدایت	۱۲
ورودی نواب صفوی، ضلع شمالی	۱۳
ورودی نواب صفوی، ضلع جنوبی	۱۴
ورودی صحن کوثر	۱۵
دفتر پارکینگ ۱ (ویژه امانات وسایل و تحویل سندلی چرخ دار)	۱۶
دفتر پارکینگ ۳ (ویژه امانات وسایل و تحویل سندلی چرخ دار)	۱۷

۵. دفاتر پیداشدگان و خدمات مادر و کودک

ردیف	موقعیت
۱	دفتر مرکزی، صحن انقلاب اسلامی (پیداشدگان و خدمات مادر و کودک) تلفن: ۳۲۰۰۲۵۳۲ - ۳۲۰۰۲۵۳۰
۲	دفتر صحن آزادی
۳	صحن پیامبر اعظم <small>ﷺ</small> ، بین ایوان ولی عصر <small>ﷺ</small> و باب الرضا <small>ﷺ</small> (پیداشدگان و خدمات مادر و کودک)
۴	دفتر صحن کوثر، کنار موزه مرکزی (پیداشدگان و خدمات مادر و کودک)
۵	دفتر گوهرشاد، ضلع شمال شرقی صحن گوهرشاد، کنار پنجره فولاد
۶	دفتر ورودی شیخ طوسی <small>ﷺ</small> ، کنار دفتر نذورات (پیداشدگان و خدمات مادر و کودک)
۷	دفتر دارالحجه <small>ﷺ</small> ، ضلع شمال غربی رواق

۶. اشیاء پیداشده

ردیف	موقعیت
۱	دفتر نگهداری اشیاء پیداشده، ضلع شمال شرقی صحن غدیر
۲	دفتر پوشاک و کفش پیداشده، ضلع شمال شرقی صحن غدیر

۷. مسیر خدمت رسانی زائرهای برقی

ردیف	مسیر
۱	ورودی باب الجواد <small>ﷺ</small> تا ضلع شمالی صحن غدیر و برعکس
۲	ورودی باب الرضا <small>ﷺ</small> تا ضلع شمالی صحن کوثر و برعکس
۳	ابتدای بالاگذر خیابان شیرازی تا ورودی شیخ طوسی <small>ﷺ</small> و برعکس

۴	ابتدای بالاگذر خیابان طبرسی تا ورودی شیخ طبرسی <small>رحمته</small> و برعکس
۵	ابتدای بالاگذر خیابان نواب صفوی تا ورودی شیخ حر عاملی <small>رحمته</small> و برعکس
۶	خیابان آیت الله واعظ طبرسی <small>رحمته</small> تا ورودی صحن غدیر و برعکس

۸. دفاتر صندلی چرخ دار

ردیف	موقعیت
۱	ورودی باب الرضا <small>علیه السلام</small> ، مجاور دفتر مسئول هماهنگی منطقه
۲	ورودی باب الجواد <small>علیه السلام</small> ، حاشیه خیابان، کنار نمایشگاه محصولات فرهنگی آستان قدس رضوی
۳	ورودی شیخ طوسی <small>رحمته</small> ، کنار اتاق ۱۱۱ (اتاق بازرسی وسایل همراه)
۴	ورودی شیخ طوسی <small>رحمته</small> ، کنار دفاتر امانات نقدی، ویژه خدمتیاران صندلی چرخ دار
۵	ورودی شیخ طبرسی <small>رحمته</small> ، کنار اتاق ۱۱۱
۶	ورودی شیخ حر عاملی <small>رحمته</small> ، کنار دفاتر امانات نقدی
۷	پارکینگ ۱، طبقه زیرین صحن پیامبر اعظم <small>صلی الله علیه و آله</small> ، کنار گیت های بازرسی
۸	پارکینگ ۳، طبقه زیرین صحن امام حسن مجتبی <small>علیه السلام</small> ، کنار اتاق ۱۱۱

۹. دفاتر خادمین صندلی چرخ دار (ویژه خدمتیاران صندلی چرخ دار برای تشریف زائران سالمند)

ردیف	موقعیت
۱	ورودی شیخ طوسی <small>رحمته</small> ، کنار دفاتر امانات نقدی و اشیاء ارزشمند
۲	ضلع جنوب شرقی صحن پیامبر اعظم <small>صلی الله علیه و آله</small> ، کنار ورودی باب الرضا <small>علیه السلام</small>

۱۰. دفاتر نذورات

نکته: دفاتر نذورات مستقر در ورودی‌های حرم مطهر ویژه دریافت نذورات غیرنقدی (هدایا) و دفاتر مستقر در صحن‌ها و رواق‌ها ویژه دریافت نذورات نقدی و زیورآلات اند.

ردیف	موقعیت
۱	رواق حضرت معصومه <small>علیها السلام</small>
۲	رواق دارالحجه <small>علیها السلام</small>
۳	رواق دارالسرور (ویژه خواهان)
۴	رواق الله وردی خان
۵	رواق دارالولایه
۶	صحن آزادی
۷	رواق دارالسعاده (ویژه خواهان)
۸	صحن انقلاب اسلامی
۹	صحن پیامبر اعظم <small>صلی الله علیه و آله</small>
۱۰	صحن جمهوری اسلامی
۱۱	مسجد گوهرشاد
۱۲	بست شیخ بهائی ورودی کفشداری ۱۳ و ۱۴
۱۳	مهمان سرای بست شیخ حر عاملی <small>رحمته</small>
۱۴	ورودی نواب صفوی <small>رحمته</small> ، کنار دفتر نذورات (نذورات نقدی دام)
۱۵	ورودی پارکینگ ۳ از مسیر خیابان نواب صفوی (دریافت دام زنده)
۱۶	بست باب الجواد <small>علیه السلام</small>
۱۷	بست باب الجواد <small>علیه السلام</small> (فروشگاه نذورات فرش)
۱۸	ورودی باب الرضا <small>علیه السلام</small>
۱۹	ورودی شیخ طوسی <small>رحمته</small>
۲۰	ورودی شیخ طبرسی <small>رحمته</small>

۱۳. پارکینگ‌های حرم مطهر رضوی

شماره پارکینگ	موقعیت و مسیر ورودی
۱	طبقه پایین صحن غدیر و صحن پیامبر اعظم <small>ﷺ</small> ؛ ورودی: ابتدای زیرگذر از مسیر خیابان شیرازی
۲ (ویژهٔ خدام)	طبقه پایین صحن پیامبر اعظم <small>ﷺ</small> و صحن کوثر؛ ورودی: از مسیر خیابان امام رضا <small>ﷺ</small> به داخل زیرگذر
۳	طبقه پایین صحن امام حسن مجتبی <small>ﷺ</small> ؛ ورودی: ابتدای زیرگذر از مسیر خیابان نواب صفوی
۴ (روباز)	ضلع شمالی حرم مطهر، حدفاصل باغ رضوان و بالاگذر شیخ طوسی <small>رحمته</small> ؛ ورودی: ابتدای زیرگذر از مسیر خیابان طبرسی

۱۴. مهمان سرا

مهمان سرای حضرت رضا ﷺ در بست شیخ حر عاملی رحمته، ویژه کارکنان و خدام و در صحن غدیر، ویژه زائران گرامی است. زائران گرامی برای بهره‌مندی از سفرهٔ پربرکت امام رضا ﷺ می‌توانند با دانلود و نصب نرم‌افزار «نسیم رضوان»^۱ روی گوشی تلفن همراه، وارد این نرم‌افزار شوند. سپس با انتخاب گزینه «مهمان سرا» می‌توانند با انتخاب یک تاریخ و ثبت کد ملی خود و خانواده، مهمان سفرهٔ پر نور امام رضا ﷺ شوند. از طریق نسخهٔ وب نسیم رضوان هم می‌توان بدون نصب نرم‌افزار، از خوان نعمت امام رضا ﷺ بهره‌مند شد.

۱۵. امور دفن

دفتر امور دفن در ضلع شمال شرقی صحن کوثر، اتاق ۱۱۶ واقع شده است. برای ارتباط با این بخش، می‌توان از شماره تلفن ۳۲۰۰۲۲۴۵ نیز استفاده کرد. این دفتر علاوه بر انجام خدمات

۱. nasimrezvan.com

روزمره برای تشییع اموات، درباره محل دفن مشاهیر مدفون در حرم مطهر رضوی نیز اطلاعاتی ارائه می‌دهد.

۱۶. یگان صیانت حرم مطهر رضوی

یگان صیانت حرم مطهر رضوی در ضلع شرقی باغ رضوان واقع است. این یگان از نیروهای مجرب آستان قدس رضوی و نیروی انتظامی (آگاهی) تشکیل شده است. نیروهای این بخش به صورت شبانه‌روزی برای رفاه و امنیت زائران گرامی و پیشگیری از جرم، رسیدگی به مفقودی یا سرقت اموال، رسیدگی به جرائم مشهود و... انجام وظیفه می‌کنند. شماره‌تلفن ۳۲۰۰۲۲۱۵ و ۳۲۰۰۳۲۱۵ برای اعلام چنین مواردی پاسخ‌گوی زائران گرامی است.

۱۷. امداد زائرین

مهم‌ترین فعالیت‌های این بخش عبارت‌اند از: رسیدگی به امور زائران در راه‌مانده نیازمند، برگزاری برنامه زیارتی با عنوان «یا معین الضعفاء» برای کمک به تشریف افراد ناتوان و سالمند در سطح شهر مقدس مشهد، رسیدگی به امور زائران مصدوم شده در حرم مطهر و پیگیری امور درمانی آنان و اهدای پوشاک به زائران نیازمند واجد شرایط. بخش امداد زائرین در ضلع جنوبی صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله کنار ایوان ولی عصر علیه السلام، ساختمان معاونت خدمات زائرین واقع شده است.

تلفن: ۳۲۰۰۲۲۹۹، ۳۲۰۰۳۰۳۵

خدمات فرهنگی

۱. فعالیت‌های قرآنی

در سال‌های اخیر، مدرسه تاریخی دودر با عنوان دارالقرآن الکریم آستان قدس رضوی تجلی‌گاه فعالیت‌های قرآنی شده است. این مرکز با برگزاری برنامه‌های متنوع مانند کلاس‌های آموزشی، کارگاه‌های قرآنی، مسابقات و جشنواره‌های قرآنی، محافل انس با قرآن کریم و... در احیای معارف قرآنی گام بلندی برداشته است. دسترسی به این مرکز از صحن جمهوری اسلامی امکان پذیر است.

۲. تبلیغ معارف

در تمام سال سخنرانی‌های مذهبی، قرائت دعاها و زیارت‌های تأکید شده در ایام مشخص، قرائت دعاها و مآثور مانند کمیل، توسل، ندبه و... در حرم مطهر رضوی برگزار می‌شود. علاوه بر این برنامه‌ها، در مناسبت‌های اسلامی و ملی نیز برنامه‌های ویژه مانند مداحی، مرثیه‌سرایی، مناجات‌خوانی، سرود و همخوانی (تواشیح) برگزار می‌شود. زمان و مکان این برنامه‌ها در تابلوهای اطلاع‌رسانی برنامه‌های فرهنگی تبلیغی حرم مطهر (پیک زائر) اعلام می‌شود.

۳. پاسخ‌گویی به سؤالات شرعی و اعتقادی

سامانه تلفنی پاسخ‌گویی به سؤالات شرعی

زائران می‌توانند از طریق تماس با شماره تلفن ۳۲۰۲۰ پاسخ سؤالات شرعی خود را به صورت شبانه‌روزی دریافت کنند.

سامانه پیامکی پاسخ‌گویی به سؤالات شرعی

زائران می‌توانند با استفاده از سامانه پیامکی ۳۰۰۰۲۰۲۰ پاسخ سؤالات شرعی خود را از طریق پیامک دریافت کنند.

دفاتر پاسخ‌گویی به سؤالات شرعی برادران

این دفاتر در مدرسه پریزاد و صحن انقلاب اسلامی، مسجد گوهرشاد و صحن آزادی به صورت شبانه‌روزی و در رواق دارالحججه ع از ساعت ۹ صبح تا ۱۰ شب فعالیت می‌کنند.

دفاتر پاسخ‌گویی به سؤالات شرعی خواهران

این دفاتر در صحن‌های جمهوری اسلامی و آزادی به صورت شبانه‌روزی و در صحن انقلاب اسلامی و رواق دارالحجه علیه السلام از ساعت ۸ صبح تا ۸ شب فعالیت می‌کنند.

دفاتر پاسخ‌گویی به سؤالات اعتقادی برادران

این دفاتر در مدرسهٔ پیرزاد از ساعت ۸ صبح تا ۸ شب و در صحن جمهوری اسلامی، دفتر ادارهٔ پاسخ‌گویی به سؤالات دینی از ساعت ۷ صبح تا ۷ شب فعالیت می‌کنند.

دفاتر پاسخ‌گویی به سؤالات اعتقادی خواهران

این دفاتر در رواق دارالحجه علیه السلام و صحن آزادی از ساعت ۸ صبح تا ۸ شب فعالیت می‌کنند.

۴. مرکز مشاورهٔ دینی

مرکز مشاورهٔ دینی حرم مطهر درباره مسائل بالینی، تربیتی، خانواده، تحصیلی، حقوقی و... مشاوره می‌دهد.

ویژه زائرین: ایوان باب‌الهادی علیه السلام از ۸ صبح تا ۸ شب فعالیت دارد. نوبت‌دهی نیز به صورت حضوری انجام می‌شود. ویژه مجاورین: مرکز غدیر واقع در جنب صحن غدیر طبقه بالای بازار غدیر و مراکز بعثت و زائر شهر از ۹ صبح تا ۸ شب فعالیت دارد. نوبت‌دهی از طریق شماره تلفن: ۳۸۰۰۸ می‌شود.

۵. نشست‌های پرسش و پاسخ دین، نشاط، زندگی

نشست‌های «دین، نشاط، زندگی» یکی از برنامه‌های ویژهٔ «پرسمان دینی» است که در ایام تابستان با موضوعات اخلاقی و اجتماعی و تربیتی برگزار می‌شود.

حلقه معرفت

«حلقه معرفت» از جمله نشست‌های صمیمی پرسش و پاسخ دینی است. این حلقه‌ها در دو بخش برادران و خواهران برگزار می‌شود. حلقه‌های معرفت برادران در طول شبانه‌روز در مرکز پاسخ‌گویی به سؤالات دینی، واقع در مدرسه پریزاد و رواق‌های امام خمینی قدس سره و دارالحججه علیه السلام برگزار می‌شود. حلقه‌های معرفت خواهران نیز همه‌روزه یک نوبت صبح و یک نوبت بعدازظهر در رواق‌های حضرت زهرا علیها السلام و دارالحججه علیه السلام برگزار می‌شود.

پرسمان‌های دینی

«پرسمان دینی» عنوان سلسله جلسه‌های سخنرانی و پرسش و پاسخ است. جلسات پرسش و پاسخ موضوعی هرشب، دو ساعت بعد از نماز مغرب و عشا در رواق امام خمینی رحمته برگزار می‌شود.

۶. خدمات فرهنگی به گروه‌های ویژه

بسیاری از زائران امام علی بن موسی الرضا علیه السلام به صورت دسته جمعی و در قالب کاروان‌ها و گروه‌های زیارتی به حرم مطهر مشرف می‌شوند. برای این زائران، خدمات فرهنگی ویژه‌ای در نظر گرفته شده است که در صورت درخواست و ابراز علاقه، بهره‌مند خواهند شد. هماهنگی این برنامه‌ها تلفنی یا با مراجعه به دفتر خدمات ویژه گروه‌های زیارتی، واقع در رواق دارالهدایه، امکان‌پذیر است.

تلفن: ۳۲۲۳۵۳۱۳

۷. پایگاه‌های فرهنگی

نمایشگاه حکایت آفتاب

این نمایشگاه در ایوان باب‌الهدای علیه السلام صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم واقع شده است و در آن، هشت پرده از زندگی امام رضا علیه السلام در قالب تابلوهایی از معرق و چسبانه‌کاری (کُلاژ) به تصویر کشیده شده و از زبان راویان روایت می‌شود. ساعت فعالیت نمایشگاه حکایت آفتاب از ۸ تا ۱۳ و ۱۵ تا ۱۹ است.

تلفن: ۳۲۰۰۳۵۷۱

رواق کودک (ویژه کودکان ۴ تا ۸ سال)

رواق کودک در ضلع شرقی صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله جنب ایوان باب الکاظم علیه السلام واقع شده و در دو نوبت صبح و عصر فعالیت می‌کند.

تلفن: ۳۲۰۰۲۸۸۸

پایگاه فرهنگی آداب زیارت

پایگاه فرهنگی آداب زیارت شهید هاشمی نژاد در صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، جنب باب الجواد علیه السلام واقع شده است. در این پایگاه برنامه‌های آداب زیارت، حرم‌شناسی، سیره شهدا و برنامه ویژه گروه‌های دانش‌آموزی برگزار می‌گردد.

تلفن: ۳۲۰۰۳۷۳۸

۸. سامانه مخاطبان نورالهدی

این شبکه برای حفظ ارتباط زائران گرامی با حرم مطهر رضوی و در راستای معرفت‌افزایی و استمرار برکات زیارت تشکیل شده است. ارسال فصل‌نامه نورالهدی به مشترکان در سه دوره سنی کودک، نوجوان و جوان کار اصلی شبکه مخاطبان نورالهدی است. دفتر نورالهدی در باب الهادی علیه السلام، طبقه همکف، اتاق شماره ۱ واقع شده است.

تلفن: ۳۲۰۰۲۵۷۳

۹. درگاه فرهنگی تبلیغی امام رضا علیه السلام

درگاه فرهنگی تبلیغی امام رضا علیه السلام در دو حوزه صفحات وب و شبکه‌های اجتماعی فعالیت می‌کند.

نشانی صفحه اصلی پایگاه مجازی حرم مطهر رضوی

haram.razavi.ir است. این صفحه درگاه ورود به همه زیر درگاه‌ها، صفحات موضوعی و شبکه‌های اجتماعی مربوط به آستان قدس رضوی است.

۱۰. مسابقات فرهنگی

واحد مسابقات فرهنگی حرم مطهر رضوی در طول سال و مناسبت‌های مهم، برای گروه‌های سنی بزرگسال، نوجوان و کودک مسابقه برگزار می‌کند. علاقه‌مندان در سراسر کشور می‌توانند با مراجعه به نشانی haram.razavi.ir در این مسابقات شرکت کنند.

۱۱. ویژه‌برنامه‌های زائران غیرایرانی

حرم مطهر رضوی در طول سال میزبان شمار فراوانی از زائران گرامی از کشورهای اسلامی و دیگر کشورها از سراسر جهان است. برای این گروه از زائران نیز مراسم و برنامه‌های مختلف فرهنگی و تبلیغی برگزار می‌شود. رواق‌های دارالرحمه، دارالمرحمه و نیز صحن غدیر برای همین برنامه‌ها در نظر گرفته شده است.

تلفن: ۳۲۰۰۲۴۲۵

۱۲. دیگر مراکز و مؤسسه‌های فرهنگی

بنیاد پژوهش‌های اسلامی واقع در ضلع شرقی ورودی و بالاگذر
شیخ طبرسی قدس سره

دانشگاه علوم اسلامی رضوی، واقع در صحن امام حسن مجتبی علیه السلام

کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، واقع در بست شیخ طوسی قدس سره

کتابخانه مسجد گوهرشاد، مکان موقت واقع در صحن امام
حسن مجتبی علیه السلام

موزه مرکزی، واقع در صحن کوثر

موزه گنجینه قرآن و نفایس، گنجینه هدایای مقام معظم رهبری
مدظله العالی، و تالار آثار استاد فرشچیان، واقع در صحن کوثر

موزه مردم‌شناسی، بیرون از حرم مطهر، ضلع غربی ایوان باب
الهادی علیه السلام

مرکز نمایشگاه‌ها و همایش‌های آستان قدس رضوی، طبقه
پایین ورودی باب الجواد علیه السلام

نمایشگاه‌ها و فروشگاه‌های کتاب، واقع در حوزه اماکن متبرکه
حرم مطهر رضوی

شکرانه خدمت

اکنون که خداوند متعال بر ما منت نهاده و توفیق خدمت‌گزاری در بارگاه ملکوتی حضرت ثامن الحجج، امام علی بن موسی الرضا، علیه آلاف التحية و الثناء، را به عنوان موهبتی بس ارزشمند عنایت فرموده است، به شکرانه این نعمت عظیم، همواره خود را در محضر خداوند تبارک و تعالی می‌دانیم و اعتقاد داریم این امام همام و رؤف، حی و حاضر و ناظر بر تمامی رفتار و گفتارمان است. بنابراین، ضمن تأسی به سیره آن حضرت، نهایت توان خود را در ارائه خدمات شایسته‌تر به زائرانش به کار می‌گیریم.

با استعانت از کلام نورانی امام راحل رحمته، خود را ملتزم به تبعیت از ولایت فقیه و حمایت از منویات رهبر معظم انقلاب، مدظله‌العالی، می‌دانیم و برای پیاده‌سازی گفتمان انقلاب کوشش می‌کنیم.

همدلی، هماهنگی، حضور بموقع در محل خدمت، رعایت ضوابط، مقررات، نظم و انضباط کامل و دقیق در انجام وظایف و گذارنده و استفاده صحیح از امکانات و صرفه‌جویی در هزینه‌ها را از اصول کاری خود می‌دانیم و بدان پایبندیم.

خوش‌رویی، آراستگی ظاهری، ادب، تواضع، حُسن خلق، سعه صدر، متانت، رازداری و رعایت دیگر اصول اخلاقی را که از مصادیق بارز شکوه و عظمت بارگاه منور رضوی است، سرلوحه وظایفمان در ارائه خدمت قرار می‌دهیم و اهتمام مستمر و جدی به آن را افتخار می‌دانیم.

زائران عزیز را بندگان خدا می‌دانیم و خدمت‌گزاری خالصانه به آنان را عبادتی ارزشمند و وسیله نزدیکی به خدا تلقی می‌کنیم. تمامی زحمات و تلاش‌هایمان را به پیشگاه ولی نعمتمان، حضرت امام علی بن موسی الرضا علیه السلام تقدیم کرده و جز رضایت و تأیید آن حضرت را آرزو نمی‌کنیم.

اصل امر به معروف و نهی از منکر را فریضه‌ای همگانی می‌دانیم. در حفظ و تقویت ارزش‌های اسلامی، به‌ویژه لزوم رعایت حجاب و توصیه به رعایت آن، با دقت و طبق ضوابط ابلاغی، تلاش وافر کرده و از هرگونه رفتاری که به‌دور از اخلاق کریمه اسلامی و شئون بارگاه منور رضوی باشد، خودداری می‌کنیم.

نشاط، شور و شفع معنوی را در همه لحظات خدمتگزاری حفظ می‌کنیم و تمام توان خود را در ایجاد نظم، آرامش، امنیت و رفاه زائران گرامی، برای بهره‌گیری هرچه بیشتر این عزیزان از فیوضات معنوی حضور در بارگاه ملکوتی رضوی به‌کار می‌گیریم.

در تعمیق معرفت ولایی و ارتقای مهارت و دانش لازم برای خدمتگزاری مطلوب و هرچه شایسته‌تر تلاش می‌کنیم.

فراموش نمی‌کنیم خیل زائرانِ اهل آسمان کمتر از جمعیت اهل زمین نیستند و خدمت به آنان، خدمت به صاحبخانه است و یک شب بیتوته در حرم مطهر، معادل زیارت خداوند متعال در عرش است.

در کلاس حضورِ قطعه‌ای از بهشت و در لحظه‌های خدمت، مراقبیم که روحمان غایب نباشد و دقت می‌کنیم که به‌جای خادم حرم بودن، خادم زائرین صاحب حرم باشیم.

۱. در فرهنگ تشکیلات آستان قدس رضوی، اصطلاح «حرم» در دو مفهوم محدود و گسترده به کجا اطلاق می‌شود؟

الف. محل دفن امام علیه السلام و فضای زیر گنبد (روضه منوره)؛ ب. کل مجموعه حرم مطهر.

۲. امام رضا علیه السلام در چه تاریخی به شهادت رسیدند و پیکر مطهر ایشان به خاک سپرده شد؟

ایشان در آخر صفر سال ۲۰۳ ق به شهادت رسیدند. پیکر مطهرشان در باغ خمید بن قحطبه، نزدیک دهکده سنابادطوس، به خاک سپرده شد که بعدها به مشهد الرضا شهرت یافت.

۳. چرا مرقد و ضریح مطهر دقیقاً در مرکز روضه منوره و زیر گنبد مطهر قرار نگرفته است؟

چون پیکر امام علیه السلام بالاسرهارون الرشید دفن شده و گنبد در اصل بر فراز قبرهارون قرار داشته است.

۴. گنبد حرم مطهر چه زمانی ساخته شد و طلاکاری آن به دستور چه کسی انجام شد؟

در اوایل قرن ۶ ق ساخته و به دستور شاه طهماسب صفوی طلاکاری شد.

۵. مضمون کتیبه‌های گنبد مطهر چیست؟

الف. پیاده به زیارت آمدن شاه عباس صفوی و طلاکاری گنبد؛ ب. مرمت و طلاکاری دوباره گنبد پس از زلزله سال ۱۰۸۴ ق. و طلاکاری آن پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

۶. اولین ضریح برای مرقد شریف امام رضا علیه السلام چه زمانی ساخته شد؟

در زمان شاه طهماسب صفوی.

۷. ضریح مطہر فعلی چندمین ضریح است و کدام هنرمند آن را طراحی کرده است؟

پنجمین ضریح است و به دست استاد فرشچیان طراحی شده است.

۸. کدام سوره‌های قرآن کریم روی ضریح مطہر به صورت کتیبہ قلم‌زنی شده است؟

سوره‌های مبارکہ انسان (هل أتى) و یاسین.

۹. سرداب حرم مطہر کجا قرار دارد و مسیر تشریف به آن کجاست؟

حدود سه متر پایین‌تر از روضه منوره و ضریح مطہر قرار دارد. مسیر تشریف به آن از راهرویی است که در پشت پنجره فولاد و هشتی ضلع شرقی رواق حضرت معصومه (علیها السلام) قرار دارد.

۱۰. مسجد بالاسر کجاست و در چه دوره‌ای ساخته شده است؟

بین روضه منوره و رواق دارالسیاده واقع شده و در دوره غزنویان ساخته شده است.

۱۱. مسجد جامع گوهرشاد به دستور چه کسی و در چه سالی بنا شد؟

به دستور بانو گوهرشاد و در سال ۸۲۱ ق.

۱۲. مسجد جامع گوهرشاد چند شبستان دارد و نام ایوان شمالی و جنوبی آن چیست؟

هفت شبستان دارد. ایوان‌های شمالی و جنوبی آن به ترتیب ایوان دارالسیاده و ایوان مقصوره نام دارند.

۱۳. منبر معروف صاحب‌الزمان (علیه السلام) چه زمانی ساخته شده و کجا قرار دارد؟ علت نام‌گذاری آن چیست؟

در دوره قاجار ساخته شده و در ایوان مقصوره قرار داد. چون استاد محمد نجار خراسانی آن را به نیت امام‌زمان (علیه السلام) ساخته، منبر به این نام معروف شده است.

۱۴. مدرسه پریزاد مربوط به کدام دوره تاریخی است و امروزه به چه عنوانی فعالیت می‌کند؟

در دوره تیموری ساخته شده و امروزه مرکز پاسخ‌گویی به سؤالات دینی زائران است.

۱۵. مدرسه دودر مربوط به کدام دوره تاریخی است و امروز به عنوان چه مرکزی فعالیت می‌کند؟

در دوره تیموری ساخته شده و امروزه به نام دارالقرآن معروف و محل فعالیت های قرآنی حرم مطهر است.

۱۶. بست‌ها و ورودی‌های حرم مطهر کدام‌اند؟

بست‌ها: شیخ طوسی رحمته، شیخ طبرسی رحمته، شیخ حر عاملی، و شیخ بهایی رحمته.

ورودی‌ها: باب‌الکاظم علیه السلام، باب‌الرضا علیه السلام، باب‌الجواد علیه السلام، باب‌الهادی علیه السلام، ورودی غدیر، ورودی شیخ طوسی رحمته، ورودی باغ رضوان، ورودی شیخ طبرسی رحمته، ورودی صحن امام حسن مجتبی علیه السلام، ورودی نواب صفوی رحمته و ورودی کوثر.

۱۷. پنجره‌های فولاد در کجای حرم مطهر قرار دارند؟ مشهورترین پنجره فولاد کدام است؟

در صحن‌های انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی، گوهرشاد و نیز رواق‌های دارالولایه، دارالحججه علیه السلام و حضرت معصومه علیه السلام قرار دارند. معروف‌ترین پنجره فولاد در صحن انقلاب اسلامی است.

۱۸. سقاخانه معروف حرم مطهر کجاست؟ چرا به «اسماعیل طلایی» مشهور است؟

در صحن انقلاب اسلامی. چون شخصی به نام اسماعیل طلایی در اطراف سنگاب، بنایی هشت ضلعی با سقف گنبدی ساخت، به سقاخانه اسماعیل طلایی معروف شده است.

۱۹. ساعت آفتابی در کدام صحن قرار دارد و کارکرد آن چیست؟

در صحن جمهوری اسلامی است و ظهر شرعی و فاصله قبل و بعد از آن را نشان می‌دهد.

۲۰. در حرم مطهر رضوی چند رواق وجود دارد؟

سی و سه رواق.

۲۱. رواق حضرت نجمه خاتون علیها السلام کجاست؟

شمال شرقی حرم مطهر (شمال غربی صحن آزادی).

۲۲. رواق حضرت معصومه علیها السلام کجاست و فاصله طولی پنجرهٔ این رواق تا سرداب مطهر چقدر است؟

غرب روضهٔ منوره (طبقهٔ زیرین رواق دارالولایه). فاصله اش تا سرداب مطهر حدود ۱۹٫۵ متر است.

۲۳. رواق های زیرسطحی (طبقهٔ پایین) حرم مطهر چند رواق است و نامشان چیست؟

شش رواق: حضرت معصومه علیها السلام، دارالحجه علیها السلام، شیخ طوسی رحمته الله، شیخ حرعاملی رحمته الله، دارالمرحمه، حضرت زهرا علیها السلام.

۲۴. رواق حضرت زهرا علیها السلام کجا قرار دارد و ورودی های آن از کجاست؟

در طبقه پایین ضلع شرقی صحن آزادی قرار دارد. ورودی های آن از ابتدای بست شیخ حرعاملی رحمته الله و ضلع شرقی صحن آزادی است.

۲۵. در حرم مطهر رضوی چند صحن وجود دارد؟

ده صحن.

۲۶. صحن انقلاب اسلامی مربوط به کدام دورهٔ تاریخی است و نام های قدیم آن چیست؟

صحن انقلاب اسلامی مربوط به دوره های تیموری و صفوی است. نام های قدیم آن عبارت اند از عتیق، کهنه و اسماعیل طلائی.

۲۷. نمادهای مشهور صحن انقلاب اسلامی کدام اند؟

سقاخانه، ایوان ساعت، نقاره خانه، پنجره فولاد معروف، دو گلدستهٔ طلا و ایوان طلائی نادری.

۲۸. صحن‌هایی که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی بنا شده‌اند، کدام‌اند؟

جمهوری اسلامی، قدس، پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، غدیر، کوثر، امام حسن مجتبی علیه السلام و بعثت.

۲۹. صحن آزادی مربوط به کدام دوره تاریخی است و نام قدیم آن چیست؟

مربوطه به دوره قاجار است و نام قدیم آن صحن نواست.

۳۰. صحن قدس کجا قرار دارد و سقاخانه آن نماد چیست؟

در ضلع جنوبی مسجد گوهرشاد قرار دارد. سقاخانه آن نماد قبة الصخرة در بیت المقدس است.

۳۱. صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله کجاست و نام قبلی آن چیست؟

جنوبی‌ترین صحن حرم مطهر است و پیش‌تر به نام صحن جامع رضوی خوانده می‌شد.

۳۲. صحن امام حسن مجتبی علیه السلام کجاست و نام قبلی آن چیست؟

در شمال شرقی حرم مطهر قرار دارد. نام پیشین آن صحن هدایت بوده است.

۳۳. مجموعه موزه‌های حرم مطهر رضوی در کدام صحن قرار دارد؟

صحن کوثر.

۳۴. بهشت‌های ثامن الائمه علیه السلام در طبقه پایین کدام صحن‌ها قرار دارند؟

صحن‌های آزادی، قدس و جمهوری اسلامی.

۳۵. گلدسته‌های طلا بر روی ایوان‌های کدام صحن‌ها قرار دارند؟

صحن‌های انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی.

۳۶. صحن‌هایی را که پنجره فولاد دارند، نام ببرید؟
صحن‌های انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی و گوهرشاد.
۳۷. مقبره شیخ بهایی رحمته کجاست؟
جنوب شرقی روضه منوره (رواق شیخ بهایی قدس سره).
۳۸. مقبره شیخ حسنعلی اصفهانی رحمته، معروف به
نخودکی، در کدام رواق است؟
ضلع شمالی رواق دارالحجّه، پلاک ۱۱.
۳۹. مقبره شیخ حر عاملی رحمته در کدام صحن است؟
ضلع شمالی صحن انقلاب اسلامی.
۴۰. آرامگاه شیخ محمد عارف رحمته، معروف به پیرپالان دوز،
در کدام سمت حرم مطهر قرار دارد و چه ساعت‌هایی برای
بازدید باز است؟
ضلع شرقی حرم مطهر، ابتدای خیابان نواب صفوی از طلوع
آفتاب تا مغرب جهت بازدید باز است.
۴۱. آرامگاه علامه محمدتقی جعفری رحمته در کجا قرار دارد؟
رواق دارالزهد.
۴۲. آرامگاه آیت‌الله سیدجواد خامنه‌ای رحمته پدر مقام معظم
رهبری (مدظله العالی) در کجا قرار دارد؟
رواق دارالفیض.
۴۳. آرامگاه شیخ جعفر مجتهدی رحمته کجاست؟
صحن آزادی، داخل غرفه ۱۶۹.
۴۴. آرامگاه آیت‌الله سیدمحمدهادی میلانی رحمته در کجا
قرار دارد؟
رواق دارالشکر.

۴۵. شهید سید عبدالکریم هاشمی نژاد رحمته در کجا به خاک سپرده شده است؟

رواق دارالسلام.

۴۶. محل دفن آیت الله واعظ طبسی رحمته کجاست؟

رواق دارالشکر.

۴۷. شهدای انفجار عاشورای حرم مطهر در کجا مدفون اند؟

صحن جمهوری اسلامی، بهشت ثامن الائمه علیهم السلام، بلوک ۲۷.

۴۸. آیین غبارروبی چه موقع برگزار می شود؟

چند نوبت در سال و معمولاً هم زمان با اعیاد مذهبی یا میلاد ائمه معصومین علیهم السلام.

۴۹. درباره مراسم صُفّه چه می دانید؟

این مراسم هر روز با حضور خدام و فراشان در دو نوبت، نیم ساعت قبل از طلوع آفتاب و بلافاصله بعد از نماز مغرب و عشا، برگزار می شود. در این آیین، علاوه بر تلاوت قرآن کریم، صلوات و مدح چهارده معصوم علیهم السلام که از خواجه نصیرالدین طوسی است نیز خوانده می شود.

۵۰. فلسفه نقاره زنی چیست؟

اعلام طلوع و غروب آفتاب و اعلام وقت سحر در ماه مبارک رمضان و نیز اعلام کرامت امام رضا علیه السلام و شفای مریض و اعلام روز عید در اعیاد و نقاره ویژه مراسم تحویل سال نو در عید نوروز.

۵۱. در چه مواقعی نقاره زده نمی شود؟

ایام سوگواری و شهادت معصومین علیهم السلام و دو ماه محرم و صفر.

۵۲. مراسم خطبه خوانی در چه زمانی برگزار می شود؟

شب عاشورا و شب شهادت امام رضا علیه السلام.

۵۳. مراسم شام غریبان در چه زمانی برگزار می شود؟

شام شهادت اباعبدالله علیه السلام و شام شهادت امام رضا علیه السلام.

۵۴. موقعیت سرویس های بهداشتی را بگویید.

ورودی صحن غدیر، ورودی باب الجواد علیه السلام، ورودی باب الرضا علیه السلام و ورودی صحن کوثر، صحن امام حسن مجتبی علیه السلام، بست شیخ حر عاملی قدس سره، ابتدای بست شیخ طوسی رحمته الله (پشت کتابخانه مرکزی)، بالاگذر شیرازی، بالاگذر طبرسی و باغ رضوان.

۵۵. مکان هایی را که در آنها وضوخانه ویژه خواهران قرار دارد، نام ببرید.

ضلع شمالی صحن های انقلاب اسلامی و آزادی و جمهوری اسلامی، صحن قدس (کنار راهروی شبستان تبریزی)، ضلع شمالی صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله (کنار راهروی ورودی به صحن قدس)، رواق حضرت زهرا علیها السلام.

۵۶. موقعیت دفاتر امانات نقدی و اشیاء ارزشمند را بگویید.

ورودی شیخ طوسی قدس سره، ورودی شیخ طبرسی قدس سره، ورودی نواب صفوی، صحن آزادی، رواق دارالحجه صلی الله علیه و آله، صحن جمهوری اسلامی (اتاق ۱۲۵، کنار دارالقرآن)، صحن انقلاب اسلامی (کنار کفشداری ۲)، ورودی باب الرضا علیه السلام، ورودی باب الجواد علیه السلام.

۵۷. دفاتر امانات وسایل در کدام مکان ها قرار دارد؟

ضلع شرقی باب الرضا علیه السلام، ضلع غربی باب الرضا علیه السلام، ضلع شرقی باب الجواد علیه السلام، ضلع غربی باب الجواد علیه السلام، باب الهادی علیه السلام، ورودی صحن غدیر، ورودی طوسی، ورودی باغ رضوان، ضلع غربی ورودی طبرسی، ضلع شرقی ورودی طبرسی، بازارچه هدایت، ضلع شمالی ورودی نواب صفوی، ضلع جنوبی ورودی نواب صفوی، ورودی صحن کوثر، دفتر پارکینگ ۱، دفتر پارکینگ ۳.

۵۸. دفاتر پیداشدگان و خدمات مادر و کودک در کدام مکان ها قرار دارند؟

صحن های انقلاب اسلامی، آزادی، پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، کوثر، گوهرشاد، ورودی شیخ طوسی قدس سره، رواق دارالحجه صلی الله علیه و آله.

۵۹. محل نگهداری اشیاء پیدا شده در کدام قسمت است؟
ضلع شمال شرقی صحن غدیر.

۶۰. زائربره‌های برقی در کدام مسیرها تردد می‌کنند؟

ورودی باب‌الجواد (علیه السلام) تا ضلع شمالی صحن غدیر و برعکس،
ورودی باب‌الرضا (علیه السلام) تا ضلع شمالی صحن کوثر و برعکس،
ابتدای بالاگذر خیابان شیرازی تا ورودی شیخ طوسی (قدس سره)
و برعکس، ابتدای بالاگذر خیابان طبرسی تا ورودی شیخ
طبرسی (قدس سره) و برعکس، ابتدای بالاگذر خیابان نواب صفوی تا
ورودی شیخ حر عاملی (قدس سره) و برعکس، خیابان آیت‌الله واعظ
طبرسی (قدس سره) تا ورودی صحن غدیر و برعکس.

۶۱. موقعیت دفاتر صندلی چرخ دار را بگویید.

ورودی‌های باب‌الرضا (علیه السلام)، باب‌الجواد (علیه السلام)، شیخ طوسی (قدس سره)،
شیخ طبرسی (قدس سره)، شیخ حر عاملی (قدس سره) و پارکینگ‌های ۱ و ۳.

۶۲. دفاتر نذورات غیرنقدی در چه مکان‌هایی قرار دارند؟

بست باب‌الجواد (علیه السلام)، ورودی‌های باب‌الرضا (علیه السلام)، شیخ
طوسی (قدس سره)، شیخ طبرسی (قدس سره) و پارکینگ ۳.

۶۳. پارکینگ‌های حرم مطهر در کجا قرار دارند؟

پارکینگ ۱: طبقه پایین صحن غدیر و صحن پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله و سلم)؛
پارکینگ ۲ (ویژه خادم): طبقه پایین صحن پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله و سلم)
و صحن کوثر؛ پارکینگ ۳: طبقه پایین صحن امام حسن
مجتبی (علیه السلام) پارکینگ ۴ (روباز): ضلع شمالی حرم مطهر،
حدفاصل باغ رضوان و بالاگذر شیخ طوسی (قدس سره).

۶۴. مهمان‌سرای حضرت رضا (علیه السلام) برای پذیرایی از زائران در
کجا واقع شده است؟

صحن غدیر.

۶۵. زائران گرامی برای بهره‌مندی از غذای متبرک مهمان سرای حضرت رضا علیه السلام چگونه باید اقدام کنند؟

با نصب نرم‌افزار نسیم رضوان روی تلفن همراه یا درخواست از طریق نسخه وب این نرم‌افزار.

۶۶. پیگیری مشکلاتی چون سرقت اموال و جرائم مشهود مربوط به کجاست و در کجا قرار دارد؟

مربوط به یگان صیانت است و در باغ رضوان قرار دارد.

۶۷. زائران در راه مانده نیازمند باید به کجا مراجعه کنند؟

بخش امداد زائرین در ضلع جنوبی صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، کنار ایوان ولی عصر علیه السلام.

۶۸. طرح «یا معین الضعفاء» چیست و برای بهره‌مندی از این طرح باید به کجا مراجعه کرد؟

کمک به تشریف افراد سالمند و ناتوان در مشهد. این خدمت در بخش امداد زائرین در ضلع جنوبی صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، کنار ایوان ولی عصر علیه السلام، ارائه می‌شود.

۶۹. برای استفاده از برنامه‌های قرآنی حرم مطهر کجا باید مراجعه کرد؟

دارالقرآن در صحن جمهوری اسلامی.

۷۰. دفاتر پاسخ‌گویی به مسائل شرعی در کجای حرم مطهر قرار دارند؟

برادران: مدرسه پیریزاد، مسجد گوهرشاد، صحن آزادی و صحن انقلاب اسلامی (شبانہ روزی)، رواق دارالحجہ صلی الله علیه و آله (از ساعت ۹ صبح تا ۱۰ شب)

خواهران: صحن‌های جمهوری اسلامی و آزادی (شبانہ روزی)، صحن انقلاب اسلامی و رواق دارالحجہ صلی الله علیه و آله (از ساعت ۸ صبح تا ۸ شب)

۷۱. شماره سامانه تلفنی پاسخ‌گویی به سؤالات شرعی کدام است؟

۳۲۰۲۰

۷۲. مرکز مشاورهٔ دینی حرم مطهر کجا قرار دارد؟

ویژه زائران: باب الهادی علیه السلام.

ویژه مجاورین: طبقه بالای بازار غدیر

۷۳. حلقه‌های معرفت در کدام مکان‌های حرم مطهر برگزار می‌شود؟

برادران: مرکز پاسخ‌گویی به سؤالات دینی (مدرسهٔ پریزاد)،
رواق‌های امام خمینی قدس سره و دارالحججه علیه السلام

خواهران: رواق‌های حضرت زهرا علیها السلام و دارالحججه علیه السلام

۷۴. گروه‌های زیارتی و کاروان‌ها برای استفاده از خدمات فرهنگی باید به کجا مراجعه کنند؟

دفتر خدمات ویژهٔ گروه‌های زیارتی در صحن جمهوری اسلامی
رواق دارالهدایه.

۷۵. نمایشگاه حکایت آفتاب در کجا قرار دارد؟

ایوان باب الهادی علیه السلام.

۷۶. رواق کودک ویژهٔ کدام گروه از زائران است و در کجا قرار دارد؟

ویژهٔ کودکان ۴ تا ۸ ساله است و در ضلع شرقی صحن پیامبر
اعظم صلی الله علیه و آله (رواق کودک) قرار دارد.

۷۷. پایگاه فرهنگی آداب زیارت شهیدهاشمی نژاد کجاست
و در کدام زمینهٔ فرهنگی خدمت‌رسانی می‌کند؟

در صحن پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله، کنار باب الجواد علیه السلام واقع شده است
و برنامه‌های آداب زیارت، حرم‌شناسی، سیرهٔ شهدا و برنامهٔ ویژهٔ
گروه‌های دانش‌آموزی برگزار می‌کند.

۷۸. نورالهدی در کجای حرم مطهر قرار دارد و در چه
زمینه‌ای خدمت‌رسانی می‌کند؟

در باب الهادی علیه السلام، طبقهٔ همکف، اتاق شمارهٔ ۱ واقع شده است.
ارتباط با شبکه مخاطبان در سه دوره سنی کودک، نوجوان و
جوان کار اصلی نورالهدی است.

۷۹. نشانی صفحه اصلی تارنمای حرم مطهر رضوی چیست؟

haram.razavi.ir

۸۰. مکان‌هایی که به زائران غیرایرانی خدمت‌رسانی می‌شود، کدام‌اند؟

رواق‌های دارالرحمه، دارالمرحمه، غدیر و صحن غدیر.

۸۱. تلفن ارتباط مستقیم باروضه منوره چند است؟

۰۵۱۴۸۸۸۸

۸۲. دارالشفای امام رضا علیه السلام کجاست؟

ضلع جنوبی بالاگذر شیخ طوسی رحمته، حدفاصل بالاگذر شیخ طوسی رحمته و ورودی صحن غدیر.

۸۳. بانوان زائری که همراه خود چادر ندارند، از کجا می‌توانند چادر امانت بگیرند؟

دفاتر تحویل چادر امانی واقع در ورودی‌های حرم مطهر.

۸۴. خطبه عقد دائم در کدام رواق انجام می‌شود؟

زوج‌های جوان می‌توانند برای برگزاری مراسم خطبه عقد دائم، همراه با خانواده خود به رواق شیخ طوسی رحمته در کنار رواق دارالحجه علیه السلام مراجعه کنند. تلفن: ۰۳۲۰۰۹۰۸۰

۸۵. آیا حرم مطهر برای زائران کم‌بضاعت، مسافرخانه یا محل اقامت در نظر گرفته است؟

بله. یک زائرسراویک زائرشهر به همت آستان قدس رضوی ساخته شده است. متقاضیان می‌توانند برای رزرو اتاق و سوئیت‌های این دو مجموعه، به تارنمای مؤسسه موقوفه خدمات زائر رضوی به نشانی eghamat.razavi.ir مراجعه کنند.

نشانی زائرسرای رضوی: مشهد، بلوار چمن، چمن ۹۹ (میرزا کوچک خان ۱۳) تلفن: ۱۴۶۰ داخلی ۱

نشانی زائرشهر رضوی: مشهد، شهرک طرق، خیابان ساعی،
روبه روی کارخانه قند شیرین. تلفن: ۱۴۶۰ داخلی ۲

۸۶. فوریت‌های پزشکی در کدام صحن‌ها قرار دارد؟

به صورت شبانه‌روزی در صحن‌های امام‌حسن مجتبی (علیه السلام)،
آزادی، پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله)، جمهوری اسلامی، انقلاب اسلامی و
گوهرشاد و رواق‌های حضرت معصومه (علیها السلام) و حاتم‌خانی فعالیت
می‌کند. تلفن: ۰۵۱۳۲۰۰۲۴۲۴

۸۷. سامانه ملی پاسخ‌گویی تلفنی ۱۳۸ چیست؟

در این سامانه، به پرسش‌های زائران درباره فعالیت‌های آستان
قدس رضوی، حرم مطهر و نذورات پاسخ داده می‌شود. این
سامانه همچنین مسئول دریافت و ثبت انتقادات و پیشنهادات،
مشکلات و درخواست‌های مردمی از آستان قدس رضوی تا
رسیدن به نتیجه است.

۸۸. نهادهای نظارتی آستان قدس رضوی در حرم مطهر، یعنی حراست و بازرسی، در کجا واقع شده است؟

حراست در ورودی باب‌الرضا (علیه السلام) و بازرسی در ضلع جنوب غربی
صحن پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله) قرار دارد.

۸۹. هسته مرکزی گزینش آستان قدس رضوی در کجا قرار دارد؟

ضلع غربی مجتمع تجاری غدیر، ساختمان هسته مرکزی
گزینش آستان قدس رضوی

۹۰. دفتر رسیدگی به امور هیئت‌های مذهبی در کجا واقع شده است؟

ضلع شرقی صحن پیامبر اعظم (صلی الله علیه و آله)، روبه‌روی ستون ۱، کنار
فوریت‌های پزشکی.

۹۱. کتابخانه مرکزی در کدام قسمت حرم مطهر واقع شده است؟

بست شیخ طوسی قدس.

۹۲. بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی کجا قرار دارد؟

ضلع شرقی بالاگذر و ورودی شیخ طبرسی رحمته.

۹۳. موزه مردم‌شناسی آستان قدس رضوی کجا واقع شده است؟

بیرون از حرم مطهر، بین ایوان باب‌الهادی علیه و باب‌الجواد علیه.

۹۴. مرکز نمایشگاه‌ها و همایش‌های آستان قدس رضوی کجاست؟

طبقه پایین بست باب‌الجواد علیه. دسترسی به آن از مسیر بست باب‌الجواد علیه و نیز پارکینگ ۱ امکان پذیر است.

۹۵. آیا در حرم مطهر مکانی برای ارائه پیشنهادها و انتقادهای وجود دارد؟

بله. دبیرخانه نظام پذیرش و سامان‌دهی پیشنهادها و انتقادهای در صحن کوثر و رواق‌های امام خمینی رحمته، دارالحججه علیه و... قرار دارد. همچنین صندوق پیشنهادها و انتقادهای در همه صحن‌های مقدس قرار داده شده و صندوق ارتباط مستقیم با تولیت محترم آستان قدس رضوی نیز در دسترس زائران گرامی است.

۹۶. فلسفه عصای نقره‌ای در دست دربانان چیست؟

این وسیله به عنوان نشان عظمت و شکوه دربار سلاطین مرسوم بوده است. سابقه استفاده از عصای نقره، منقش به نام مبارک حضرت رضا علیه، در حرم مطهر به دوران صفویه برمی‌گردد. این عصا نشان عظمت و شکوه این آستان مقدس و تکریم زائران و احترام به آن‌هاست.

۹۷. چگونه می‌توان خادم امام رضا علیه شد؟

. مراجعه به وبگاه آستان قدس رضوی و سامانه خادمیار رضوی به نشانی khademyar.razavi.ir برای متقاضیان غیرمشهدی؛

.مراجعه به وبگاه خادمیار رضوی و مراجعه حضوری به مدیریت

امور خدام، واقع در ورودی طوسی، کنار دفتر امانات، برای متقاضیان مشهودی.

۹۸. تالار قدس آستان قدس رضوی، ویژه برگزاری همایش‌ها، در کجا قرار دارد؟

بست شیخ طوسی رحمته، داخل مجموعه کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی.

۹۹. راه‌های ادای نذورات به حرم مطهر امام رضا علیه السلام چیست؟

۱. مراجعه به دفاتر نذورات در رواق‌های مبارک و صحن‌های مقدس و همه ورودی‌های حرم مطهر

۲. ارسال نذورات نقدی از طریق پست به نشانی حرم مطهر امام رضا علیه السلام، صحن آزادی، دفتر نذورات کل آستان قدس رضوی؛

۳. سامانه اینترنتی نذر رضوی به نشانی nazr.razavi.ir

۴. شماره‌گیری کد دستوری #8*

اللَّهُمَّ سَلِّمْ وَتَمِّمْ

مدیریت امور خدام آستان قدس رضوی

اداره ارزیابی و توانمندسازی

تابستان ۱۴۰۱

